199/e

RÁNZAI H. PÉTER.

PETŐFI ÉS SZÜLEI.

D467

ÁRA 1 KORONA.

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000676209

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Könyvtár
Leltári napló: V/a Lsz.: 3365
csoport: ... ...

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZET
SZEGED

M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM

Szent Erzsébet nyomda r.-t. Kassa.

ELŐSZÓ.

Ezen kis ismeretterjesztö munkámmal célom: erkölcsi nevelés, a szülők iránti tisztelet és szeretet mélyitése. Akként, hogy jeles költőnk tiszta szülői szeretete ifjuságunk szivébe hatolva, azok értelmét és kedélyét nemesítse és egyuttal irodalmi hasznuk is legyen.

Remélem a cél szolgálatában, a figyelem ébrentartása is sikerült annál is inkább, mivel nagy lyrikusunk kiváló szelleme, nemes erkölcsi érzése lengi át, Petőfi egyes költeményei kiséretében a sorokat. Petőfi szülői szeretetéből ifjuságunk megszívlel egyetmást, jellemükbe hatolva saját szüleiket tanulják meg még jobban szeretni. Kik pedig mostoha sorsuk, vagy közömbös családi életük miatt nem részesültek kellően eme magasztos érzésben, a költő légkörébe jutva emeltessenek fel!

A rövid tanulmányt egy nagy keretbe helyeztem. Petőfi költeményeinek világirodalmi jelentőségébe, hogy a felhasznált költemények szépségéről és becséről ez úton is minél tisztább képet nyerhessünk.

A szerző.

BEVEZETÉS.

Petőfi költeményeinek hatása külföldön és hazánkban.

Lánglelkű költőnk alkotásai napjainkban a Petőfi-Társaság révén jelentek meg. Emlékkiadásban; mivel „az 1847-diki egykötetes nagyoktáv-kiadás mintájára készült, melyet még maga Petőfi rendezett sajtó alá s így nemesen egyszerű formájával, betüivel beosztásával, hiven akarja szolgálni a költő eredeti gondolatát s intencióit.“[1]

Alkalomszerű tehát, e nagy szellem költeményeinek varázsszerű hatásáról is megemlékezünk, melyet külföldön és hazánkban Petőfi költeményei eredményeztek, az első nagyoktáv kiadás megjelenésétől a napjainkban világot látott másodikig.

Petőfi „élete és művei évek óta legfőbb tárgya tanulmányainknak.“ [2] Irodalmunkban nincs egy második téma, melyet oly sok-

[1] Petőfi összes költeményei. Petőfi-Társaság kiadása 1909.

[2] Baróti Lajos: Petőfi költ. első krit. kiadásáról 6. l. Philologiai Közlöny XVIII. k. 506. l.

oldalulag feldolgoztak és megvilágitottak volna, mint a milyenné kimeríthetetlen szépségei folytán „Petőfi“ lett. Annyira, hogy e kiváló magyar lángész, a magyar költészet legragyogóbb csillaga, egy külön irodalmat, a Petőfi-irodalmat teremtette meg azóta, hogy költői szelleme, a fehéregyházi és héjasfalvai síkokat felszentelte. De nem csoda, hiszen a nagy költő már életében napról-napra oly élénken foglalkoztatta a sajtót, hogy önmagában véve ez is gazdag anyagot nyújt az érdeklődőknek. De nem csoda, mivel dalköltőnk regényes élete, alkotásai, költészete, szóval szelleme és annak hatása oly mélyen nyúl nemzeti létünkbe, mivel oly befolyásos hatással volt és van, sőt lesz is mindarra, mit magyarnak nevezünk, hogy nemzeti létünk leghatalmasabb éltető erejét említjük akkor, mikor e nevet ajkunkra vesszük: — Petőfi!

Ezért foglalkoztak és foglalkoznak sokan és mindenkor örömest a magyar dal legjelesebb mesterével. Elmélkedésünk számára tág tér nyilott meg ezennel, mikor az alig 26-ik életévét betöltött költőnk alkotásainak hatásáról szólunk.

Legyen szabad hasonlattal élnem, mikor a gazdag munkálkodások eredményét, melyek e lánglélek költészetével, verseivel, életének változatos mozzanataival foglalkoznak s melyet az emlitett hatalmas irodalom, a Petőfi-irodalom hirdet és foglal egybe, ezt egy pompázó, óriási virágcsokorhoz hason-

lítom. Ennek közepén vannak az örökké üde, szép rózsák: — Petőfi versei.

Bármelyiket vegyük is a rózsák közül, mindegyik gyönyörködtet bennünket. De mielőtt ezt megtennők vessünk egy áttekintő pillantást eme nagy csokorra: azaz a Petőfi-irodalomra.

Tegyünk egy rövid áttekintést, hogy ne csak érezzük, sejtsük Petőfi nagyságát, de erről néhány szóval öntudatosan számot is tudjunk adni.

E nagy szellem varázsszerű hatását és zsenialitását legfényesebben alkotásai bizonyítják, ezek közül pedig elsősorban „összes költeményei". Melyek, 1847 márc. 15-ikétől, az egykötetes nagyoktáv kiadás megjelenésétől fogva nem múlt el év, hogy évente több és különféle kiadást nem értek volna Petőfi versei. Ez oly bámulatos hatás, mely csak Petőfi nevéhez fűződhetik. Hol maradnak azonban többi művei (elbeszélései, útirajzai, drámái, hirlapi cikkei, forditásai, levelezései azután naplója, regénye), melyek irodalmunk érdeklődését szintén birják és birni fogják. Sőt minden legcsekélyebb apróság, mely kézvonását rejti, vagy nevéhez fűződik, örökké becses marad.

Petőfi nemzeties szellemünk oly kiváló ereje, mint az angoloknak Shakespeare, a németeknek Goethe, az olaszoknak Dante.

Ezért kiséri Petőfit ma, egy egész irodalom és létezése hirdeti a világhirre emelkedett legkitünőbb magyar lyrikust.

A műforditások azok, melyek révén a magyar lángelme alkotásai az ország határain túlemelkedve, bűvös varázssukkal gyönyörködtetik az idegen népeket is. „Dux Adolf, Grim Hermann és Saint-René-Taillandier, már a hatvanas évek elején világgá hirdetik, hogy Petőfi neve oda való Homér, Shakespeaer, Goethe dicsőséges sorába.“[1] Kertbeny Frigyes német forditásai révén (IX kötetben), pedig Carlyl, Mickievicz, Heine, Gottfried, Keller ismerkednek meg Petőfivel. Majd Neugebauer, Opitz stb. ültették át a költeményeket németre.

Franciára: Thales Bernard, Desbordes-Valmore és Ujfaludy Jenő, régebben Polignac Alfonz, Coppée.

Olaszra: Domenico Mihelló, Cassone, Canini, Pavolini.

Svédre: Őman Ridderström von Bergen, Fredin, Rubenson.

Angolra: John, Bowring, Henry, Philips, Frederic Walter Fuller.

Oroszra: Sarapov, Csjumina, Olga, Novics, Mihajlov, Axakov, Martov stb. stb.

A műfordítók hosszú sorát állithatnók így egybe[2], ha csak a neveket megemlíteni akarnók, kik Petőfi alkotásait leforditották.

[1] Uj Idők. 1899. II. 114. l.

[2] L. Szinnyei: Magyar írók élete és művei X. k. 985—999.

Uj Idők. 1899. II. k. 114. l.

Havas szövegkritikái Petőfi kiadás I. k.

Ime Petőfiben szellemünk dicsőségét érezzük, mikor halljuk, hogy idegen írók és költők átültették az ő verseit. A műforditók nevei helyett azonban soroljuk fel ama nyelveket, melyekre a költő alkotásait átültették.

Igy megemlitve, hogy német, francia, olasz, svéd, angol, orosz nyelveken Petőfi költeményeit, az illető nemzetek csaknem teljességükben birják, meg kell említeni, hogy a lengyelek, norvégok, dánok, csehek, anyanyelvükön szintén számos versét ismerik költőnknek. Pedig jóllehet ezeken kívül a szepesnémet, erdélyi szász, gründler német ír, flamand, holland, finn, spanyol, tót, szerb, vend, rumén, raetoromán, gaelalban, hellén, örmény nyelvek [1] költőit szintén mind megihlette lyrikusunk szelleme; úgy, hogy idegenben, idegen nyelveken szólal meg Petőfi. Átültették Petőfi nem egy költeményét még latinra (pl. Az őrült), héberre is (pl. Drága orvos úr c. versét), sőt az esperanto nyelv is birja a költő egyik remekét. (Szeptember végén c. ódáját.) A forditások nagy része másod, sőt harmad forrásból (németből, franciából) ültettek át az illető nyelvekre, mindazonáltal minden műforditás P. dicsőségét hirdeti.

A költemények elterjedéséről világos képet nyerünk, ha megemlítjük, hogy Petőfi dalai nemcsak a zord Skandinávia fjordjaiba

[1] Szinnyei: Magyar írók élete és művei. X. k. 985.

jutottak el és visszhangoztak a távoli izlandok nyelvén (pl. Boldogtalan voltam c. költemény), hanem szárnyra kelve, a szélrózsa minden irányába szállva, messze keletre is eljutottak. Pl. Reszket a bokor c. költemény, chinai [1] és japáni [2] nyelven. Mely említett költeményhez pedig King nevű zeneszerző Ausztráliában igen kedves dallamot is irt. Egymagában véve azon tény, hogy Reszket a bokor c. költemény 32 nyelvre van leforditva [3] legékesebben bizonyitja lyrikusunk becsét és költői nagyságát. Bátran feltehetjük a kérdést, hol az a második dalköltő, ki Petőfi nevével vetekedhetne? E forditásokról még meg kell jegyeznünk, hogy mindannyiszor a magyar költőről szóló kisebb-nagyobb ismertetésekkel sőt terjedelmesebb tanulmányokkal kapcsolatban jelentek meg.

Ime tehát, minél jobban megismerik Petőfi költeményeit külföldön, annál jobban hódit idegenben szelleme úgy, hogy az ő dicsősége a mi dicsőségünk, amely annál nagyobb, minél jobban megismerjük, mily kicsiny szigetet képezünk a népek tengerében. Ezért áhitattal forgatjuk Petőfi költeményeit, melyekből a magyar nemzet lelke sugárzik felénk, melynek rejtett szép-

[1] Összehasonlító Irod. tört. Lapok 1880. A Hon 1880. 21. sz.

[2] Ellenőr 1880. 390. sz.

[3] Szinnyei: Magyar írók élete és művei X. k. 999.

ségeit egy egész világ megcsodált. Épen ezért mi, mint a Kárpátok koszorúzta sikra sodort csöpp nép, annál büszkébbek lehetünk Petőfire, hogy ezen költői lánglelket a magunkénak vallhatjuk. Ezt érezzük Jókai szavaiban, mikor Petőfi költeményeinek elterjedéséről olvassuk: „Körüljártad e kerek földet, megismerted minden népét, ahogy azok megismerték a műveidből a mi nemzetünket s visszatértél azzal a szóval, hogy: hazánk még mindig bokréta rajta.[1]

Szülőhazájában ily szellem mit eredményezett Petőfi irodalomtörténeti jelentőségéből tudjuk. Feltünése esemény számba megy s a magyar szellem fejlődésében a harmadik s egyuttal a legnagyobb mozgalmat idézi elő. (Bessenyei, Kazinczy, Petőfi.) Múzsája révén izzó szabadságérzése, lángoló honszerelme, fiui, testvéri ragaszkodása, mélységes szerelme szólal meg költeményeiből, de annyi bűbájjal, annyi szépséggel, aminő erőt a magyar nyelvben felfedezni senki sem álmodott. Költészetében megjelennek szülőföldjének, a délibábos alföldnek mesterileg rajzolt képei és alakjai. „Egy maga egy egész költői világot alkotott."

Ime Petőfi szelleme elsősorban édes hazája érzés és gondolatvilágát hatotta át és annak kifejező eszközét a magyar nyelvet.

A nemzetet átható hatások egyike az is, mikor szelleme a magyar nép ajkára

[1] Jókai: Petőfi S. ötven év után. Petőfi Album.

záll. Költeményei megzenésitve szállanak ajakról-ajakra. Magyaros dalai a magyar zenével olvadnak egybe és legnagyobb költő társára Aranyra oly hatással vannak, hogy dallamokat ír Petőfi költeményeihez. Melyeket a magyar nép úgy is ismert s csupán a zene hiányzott hozzá, hogy a nép vérébe teljesen beleolvadjanak. Arany Jánoson kívűl kitűnő zeneiróink hosszú sorát emlithetjük ismét (pl. Ábrányi K. id., Bartalus, Erkel, Hubert, Hubay, Reményi stb.), kik közül Petőfi nem egy költeményét többen is megzenésitették. „Költeményeiből vett sorok, mottok s idézetekkel, mondhatni, külön magyar zenei műformák s hangulati képek keletkeztek".[1] Sőt mi több, mint az előzőkben láttuk, messze Ausztráliában is ihletett Petőfi költészete. Mennyivel inkább hatott akkor nálunk, mennyivel inkább hatott mindarra amit magyarnak nevezünk. Mennyivel inkább hatotta át Petőfi és költészete saját nemzetét.

Ugy, hogy nemcsak tudóst és irót, költőt és zeneszerzőt, hanem vésőt és ecsetet is ihletett és ihlet művek alkotására. Huszár Izsó, Munkácsy, Zichy, Lotz stb.)

Szóval, a lángeszű költő viszontagságos életének és műveinek hatása oly élénk, annyira beleolvadt a nemzetbe és ujabb fejlődésébe, hogy nemcsak az irodalom, ha-

[1] Id. Ábrányi Emil: Petőfi megzenésitői. Petőfi Album.

nem a közönség is osztatlan érdeklődéssel követ minden kisérletet, mely ezen ritka fényű életpályára és ragyogó költészetre némi világot vet.

Petőfi vezérünkké lett, ki „láthatatlanúl vezet minket afelé az ideál felé, melyet magyar kulturának nevezünk s melyből igaz nagyságban eddig csak az van meg amit Petőfi alkotott.“ [1]

Ime ezt rejti magában e fényes név: Petőfi! Ime ezt sugallja ama hatalmas irodalom, melyet ama óriási, illatos virágcsokorhoz hasonlitottam ennek éltető ereje ama pompázó, örök ifjú rózsák, melyeket Petőfi költeményeinek neveztem. Vegyünk ki már most onnan néhány szálat, hogy gyönyörködhessünk külön-külön azokban; nevezetesen válogassuk egybe Petőfi költeményeiből azokat, amelyek szüleiről szólanak.

[1] Lyka Károly: A vezér. Uj Idők 1899. Petőfi szám.

Petőfi és szülei.

A szülői tisztelet és szeretet legszentebb kötelességeink egyike. A legkisebb jó ama véghetetlen áldozatokért és kimondhatatlan fáradozásokért, melyekkel szüleink felneveltek bennünket. Önfeláldozó gyöngédséggel, megható kitartással hozták a múltban és hozzák a jelenben a szülők ama nagy áldozatokat, melyeket neveltetésünk és tanittatásunk napról-napra tőlük követel. Mivel hálálhatjuk meg e szorgos gondoskodást? Jó magaviselettel, engedelmességgel és szorgalommal; egykoron pedig tiszteletünkkel és gyöngéd szeretetünkkel.

Vajjon képzelhetünk-e csekélyebb viszszatéritését az anyai gondoknak, mikor édes anyánkat odaadón szeretjük. Mikor édes anyánk tenger mélységes szivéért cserébe, jóságos szemébe tiszta, gyermeki szeretettel tekintünk. Átérezzük-e valaha, hogy odaadó, gondos pillantását, anyai könnyét meghálálni igazában nem tudom. Átvillan-e lelkem és szívemen valaha mindaz, mit magában rejt e szentséges név — édes anyám!

És mindezekért, mindezekért a jóságos

anyai szív egyet óhajt, kér tőlünk cserébe, gyermeki szeretetünket.

Szeressétek édes anyátokat, mert kötelességtek is szeretni!

Bárha tudnám, valaha bírnám édes anyámat gyermeki szeretetemmel úgy elhalmozni, mint azt lelkem mélyén érzem!

Megértem-e az apa szigorú tekintetéből pedig a jóindulatot, mellyel javamat akarja. Megértem-e verejtékében értem küzdő munkálkodó fáradságát?

És megértem-e s átérzem-e, hogy az édes anya és édes apának napról-napra való gondoskodása javarészt érettem történik?

Mily szépek, mily megkapóak már most ama gyermeknek tettei, cselekedetei, melyekből mindez megcsillan, visszhangzik, sőt tündököl s beragyogja életét meleg napsugárként, mely lelke mélyéből jön és szüleit övezi. Ilyen volt jeles költőnknek, Petőfinek szülői szeretete.

Visszhang ez, az emberi lelkek ezreiből, élénk szinekkel, szívhez szólóan. Petőfi tudta szóval megmondani, mi sokakban él, ami bennünk is megvan, de amit közülünk egyikünk sem tud oly megkapóan, élénken megrajzolni, amint Petőfi tette. Költészetébe burkolva, szólal meg lelkünk mélyéből a költő.

Gondoljuk tehát utána mindazt, mit legjelesebb lyrikusunk szüleiről elmondott, gondoljuk utána mindazt amit Petőfi édes

anyjáról és apjáról énekelt. Édes anyjáról kiről írta:

„. . . a földön nekem van
A legszeretőbb anyám“,

s atyjáról pedig:

„megfürösztöm arcát szemeim könnyével“.

Petőfi költészetében tűkröző gyermeki szeretetet átérezni, gyönyörüségünk lelkünknek, mert közöttünk is van nem egy, ki imádattal rajong édes anyjáért és szeretve tiszteli édes atyját.

Vegyük kezünkbe tehát Petőfi összes költeményeit, lapozzuk át és válogassuk egybe azon verseket, amelyek szüleiről szólanak.

Előzetesen azonban mondjunk el egyetmást Petőfi szüleiről, hogy annál világosabban gyönyörködhessünk legjelesebb lyrikusunk, szüleit méltató költeményeiben.

I.

A jó módu Petrovics család.

Petrovics István (Petőfi atyja), a család hagyományos foglalkozása szerint székálló legény volt Aszódon. Miután megtanulta a mészáros mesterséget, megkezdte az akkori idők szokása szerint a legénykori vándorlást, hogy mesterségében másfelé is tapasztalatokat gyűjthessen. Igy került Petrovics István 24 éves korában Maglódra, hol Hrúz Máriával megismerkedett. Maglódon élt ugyanis Hrúz György tanító, Hrúz Mária nagybátyja, ki Turócmegyéből vette magához Máriát „félig családtag, félig cseléd minőségben".

A tanító öreg lévén, hivatalát elhagyta; hogy Máriáról gondoskodjék, beszegődtette az evangélikus lelkészhez. Igy történt azután, hogy eljárván a mészárszékbe, megismerkedett Petrovics Istvánnal. De a leánynak már ekkor kérője volt; egy csizmadia legény. Igy ketten vetekednek érette. Közben a református lelkészt Kis-Kőrösre hívták meg. A dolgos és kedves Máriáról gondoskodik a lelkész és Pestre szegődteti. Egy év mult

el azóta és Mária kérője a csizmadia legény megnősült. Ekkor a leány haza megy Aszódra, hol apja Hrúz János csizmadia mester volt. Időközben legénykori vándorlásából hazatér Petrovics István is Aszódra. Hol atyjával Petrovics Tamással a mészárszéket bírják árendában. Máriával az ismeretség ime csakhamar felujulhatott és csakhamar mint vőlegényt és menyasszonyt üdvözölhette őket Aszód lakossága. A vőlegényből pedig szabadszállási székbérlő lesz, mert 1818-tól 1821-ig árendába veszi Szabadszálláson a mészárszéket. Hova Petrovics István 1818 szeptember havában ifjú feleségével és idős atyjával tér.

A szabadszállási székbérlet ideje alatt elhuny Petrovics Tamás (Petőfi nagyatyja), kinek hagyatékát fia Petrovics István (Petőfi édes atyja) örökli. Ki ügyes gazdálkodásával annyira vitte, hogy az árenda lejártakor Szabadszálláson háza, szőlője és husz holdnyi földje is volt. (Mely terület egymagában a család tönkrejutásakor 4925 váltó forinton kelt el árverésen.)

Ime tehát, Petőfi szülei már ekkor, mikor a költő még egyáltalában nem létezett máris oly jó módban éltek, hogy nem áll a gyakran olvasható megjegyzés, hogy Petőfi szülei szegények voltak. Igen jó módban éltek, de idővel a különféle sorscsapások súlya alatt szegényedtek el.

A szabadszállási árenda leteltével Petrovics István, a közeli Kis-Kőrösre megy és ott bérel mészárszéket 1824. dec. 31-ig.

Itt született időközben 1823. év január 1-én Petőfi Sándor. Itt látott napvilágot költészetünk legnagyobb büszkesége az egyszerű, de jó módú mészáros család környezetében.

A kis család eme helyzetéről érdemes tudni, hogy a „bérlettel járt a vágószéknél: egy szoba, kamara és konyha, két veteményes kert, egy istálló, 10 hold kaszáló". Az érte fizetendő bérösszeg évi 400 váltó forint volt és 3 mázsa hús és fél mázsa faggyú szállítása.

Szorgalmas munka és ügyes gazdálkodás közepette ime így él a család Kis-Kőrösön, amelynek eredeti neve valamikor „kiskőrösi-puszta" volt, mely a XVIII. század első negyedében felvidéki tótokkal lett benépesítve. Ennek oka az, hogy Petőfi kiskőrösi születését lehetőleg tagadva, kún fiúnak mondotta magát. Mivel Félegyháza és Szabadszállás, (az utóbbi helyen a család ingatlanai voltak) Kis-Kunság városai, hol a költő gyermekéveit tölté és hol a legédesebb benyomásokat nyerte. Így lett és joggal Kis-Kunság Petőfi szellemi szülőföldjévé. Tehát a szlávok elleni ellenszenv adá meg, hogy Kis-Kőröst tagadva Kis-Kunságot vallá szülőhelyének, hogy annál is inkább tősgyökeres magyarnak tartassék. Sőt midőn ezt említették mondá: „Mert bánom, hogy tótok közt születtem".

A szlávság ellen nemcsak születésével, de származásával is tiltakozott Petőfi. S ha

az előbbenit visszautasitá, utóbbi ellen, — hogy szláv eredetű mivel családi neve Petrovics szerb hangzású, — a leghatározottabban szembe szállott. Atyja a vállas, középtermetü, „keresetlen tiszta magyarsággal“ beszélő mészáros egy alkalommal e miatt össze is verekedett Szabadszálláson. Fia Petőfi hasonlóképpen, joggal utasitott vissza minden ilyesféle támadást. Annál is inkább, mert a család eredetére vonatkozólag kötelességünk tudni, hogy e család, melyből Petőfi származik, eredetét a XVII. századig birja felvinni, mely Pozsony megyében lakott. I. Lipót király, a családból való Márton és Jánosnak nemességet és cimert adományozott. (l. P. S. származása és cimere. Csérgheő G. „Turul“ 1889. 185. l.) Ebből a családból ered Petőfi, mely nemes „armalistica familia“. A családnak 1835 táján még birtokában volt e nemesi levél, de azóta ismeretlen. Eredetileg a család Petrovitz-nak irta magát, de a kis-kőrösi jegyző (Raksányi József) tanácsára Petrovics nevet vette fel. És „ez a szerb hangzású alak vezetett némelyeket arra, hogy őt rác vagy szerb eredetünek mondják.“ Ugy, hogy a költő maga is nevének megváltoztatásával foglalkozott és kezdetben Péterfi, Péteri nevekre gondolt, mig 1843-ban Petőfire változtatta. A nemesi eredetre vonatkozólag Petőfi ezt a márciusi napokban emliti ugyan, de demokratikus elveinél fogva ugy, mint elavult multnak a dolgát.

Petőfi Kis-Kőrösön mindössze huszonkét hónapos koráig nevelkedett, mert ekkor szülei Félegyházára költöztek át, hol 1830-ig voltak.

A háromtagu Petrovics család, tehát elhagyva Kis-Kőröst Félegyházára megy. Hová a jó módu családot Félegyháza városa hét szekéren költözteti át. A 15 ezer lakóval biró városban Petrovics két mészárszéket is bérel, mellyel vagyonosodása alapját vetette meg. A félegyházi bérlettel 85 hold kaszáló, 25 hold szántóföld járt és a városnak ferencszállási csordájában 120 ökör és megfelelő juh és bárány tartására való engedély joga is. Sőt Petrovics vállalkozó szelleme, Félegyházára való átköltözése előtt is át nyult már, mert itt kocsma bérlője is volt, melyet Wagner József és Gőizwein János megbizható emberei vezettek. Hogy átköltöztek pedig, igyekvő szorgalma és ügyes üzleti kötéseinek csakhamar meg volt a gyümölcse. Vagyont szerez, mellyel a Szabadszálláson lévő ingatlanait gyarapitja és kiterjeszti. Félegyházán ügyesen gazdálkodik, Szabadszálláson pedig, 1826-ban 310 váltó forinton kertet vesz, 1828-ban öreg hegyi szőlőt 1000 váltó forinton, majd 4 pászta szőlőt 600 váltó forinton, de ezt ugyanezen évben tanyaföldekért cseréli fel és ráfizet 2400 forintot; mivel e földekkel tanyaépületek, két szérü is jártak. 1830-ban 1500 váltó forinton ujabb földet vásárol.

Ime, ily boldog jóllét és vagyonos helyzetben nevelkedik Petőfi és tölti el gyer-

mekkora boldog napjait. Atyja tanittatja és örömest fordit tanittatására pénzt s igy jár a kis Petőfi Félegyházán már iskolába. E vidék mint a szomszédos Szabadszállás környéke, hova a család az ingatlanok révén oda illetőségü volt, nevelte a költő szellemét, melynek lakói tiszta magyarok, kik megőrizték a magyarnak ősi vonásait. Ez kötötte le Petőfi „egész szenvedélyes ragaszkodását".

Ily értelemben veendő „Szülőföldemen" c. költeménye, melyet 25 éves korában irt, mikor Kis-Kunságon járva, megihlették Félegyházán nyert gyermekkori emlékei.

Szülőföldemen.

Itt születtem én ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón' tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
„Cserebogár, sárga cserebogár!"

Ugy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglett ember ugy jöttem meg.
Hejh azóta husz esztendő telt el
Megrakodva buval és örömmel . . ,
Husz esztendő . . . az idő, hogy lejár!
„Cserebogár, sárga cserebogár".

Hol vagytok, ti régi játszótársak?
Közületek csak egyet is lássak!
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár".

Mint nyugtalan madár az ágakon,
Helyrül-helyre röpköd gondolatom,
Szedegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet;
Minden régi kedves helyet bejár . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár!“

Gyermek vagyok, gyermek lettem ujra,
Lovagolok fűzfasipot fujva,
Lovagolok szilaj nádparipán,
Vályuhoz mék, lovam inni kiván,
Megitattam, gyi lovam, gyi Betyár .
„Cserebogár, sárga cserebogár!“

Megkondul az esteli harangszó,
Kifáradt már a lovas és a ló,
Haza megyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán.
Hallgatom, s fél álomban vagyok már . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár!“

Ezen kis kitérés után Petőfi szüleihez visszatérve, emlékezzünk meg azokról. Petőfi atyja egyenes tartásu, bátor természetü volt. Középtermetü, vállas ember, egészséges arcszinnel, egyenes tartással. Szeretett lovagolni, sőt jó barátaihoz is lóháton szeretett ellátogatni. 58 éves korában szabadságharcunk idején is lóra ült és harcolt Jellasich ellen. Szilárd akaratu volt, lobbanékony, fölhevülő, ellenmondást nem tűrő természettel. Szeretett ujságot olvasni, értett valamit latinul is „és népies kifejezésekkel, eredeti ötletekkel füszerezve s tiszta, átlátszó nyelven“ tudott folyékonyan beszélni és valamit előadni. Kenyérkeresetet nem célzó foglalkozásokat pedig megvetett.

Felesége, ellentéte. Gyönge termetü, „kedveskedő beszédü, engedékeny, szelid természetü asszony volt“. Nyájas, jó szivü, ki férjét és gyermekeit odaadón szerette. Férjét csillapitó, megnyugtató, gyermekeit az apa felháborodása ellen védelmező gondos anya.

Az apa és anya ezen különböző lelki vonásait egyesité első szülött fiuk, Sándor. Mily bámulatosan és csodálatosan egybe fűzve s mégis mennyire felismerhető megnyilatkozásokban!

Petőfi, atyját, ki szigoru ember volt, szeretete és tisztelete haraggal emliteni sohasem birta. Édes anyjának, anyai szeretete pedig, soha nem muló fiui gyöngédséget ébresztett benne.

Közben Petrovics István félegyházi bérlete 1830-ban letel, s sikeres és szorgalmas munka gyümölcseit gondozandó a család óhajára Szabadszállásra költözik át. Hol Petrovics István az első mészárszéket bérelte évekkel ezelőtt, hova ifju feleségével egybekelésük után költözött és boldog házasságának első három évét tölté, hol szép vagyona volt már s hol családjuk most még egy fiuval a kis Istvánnal is gyarapodott.

Itt folytatja a kis Petőfi iskoláit, itt él boldogan és jólétben a kis család.

Sándort atyja pedig a tolnamegyei Szent-Lőrincre küldi a Sió melletti magyar faluba az algymáziumba. Sándor fiuk neve-

lésére a szülők ekkor a ruházaton kivül évi 140 forintot forditanak. Sándor a szülők nagy örömére nagyon jól tanul és boldog gyermeksége ez éveiben, mikor szülei a legvagyonosabbak voltak gyakori küldeményekkel és látogatásaikkal is fölkeresik a szorgalmas tanulót. Kivált szerető édes anyja, sohasem jön piros almák és különféle sütemények nélkül. Sándor csinos, szép ruhája két évi szent-lőrinci tanulása idején szintén a család vagyoni jóléte mellett szól. Az apa pedig még jobb tanitást szánván fiának, a német nyelv elsajátitása végett 1833—34-ik iskolai évre Pestre viszi és beiratja az ev. gymasiumba a 2. donatista osztályba. Majd a piaristák hires gymnasiumába véteti fel. Tanulása ekkor azonban már nem jeles, hanem 1-ső rendü és atyja emiatt elkedvtelenedik. Petőfiben ugyanis szinházi vágyai ébredeznek és tudomásul véve ezt a gondos apa, nem járatja Pesten többé iskolába, hanem Aszódra viszi. Petőfi, a II. éves gymnazista, itt ismét az első tanuló, ki ekkor 12 és fél éves. Aszódon jár iskolába Petőfi öccse a kis István is, ki szintén vetekedik a jó tanulásban.

Petrovicsnak öröme van fiaiban és fokozott kedvvel munkálkodik gyermekei anyagi jólétén.

A vagyon ez idő alatt, hogy Sándor 1830-tól különböző helyeken tanult, szépen szaporodott. 1832-ben a meglévő vagyonhoz Petrovics 200 forinton vesz juhfejő he-

lyet. 1833-ban földet, 75 forinton szőlőt. 1834—35-ben földet 585 forinton. 1836-ban szőlőt és földet 1455 forinton. 1837-ben földet, kertet, száraz-malmot 840 forinton. Egybefoglalva Petrovicsék vagyonát „A szabadszállási tanács 1838. jun. 22-iki bizonyitványa szerint volt 29 háromnegyed rész hold földjük, jókészletü tanyai épületekkel, egy szárazmalmuk malomházzal, 500 barázda szőlőjük, egy szérüs-kertjük, belső kertjök, belső telkök, mely józani földjökkel együtt 7½ holdat tett, melyeket mintegy 8400 forinton vásároltak. Ezekhez vehetők a mesterség folytatásához szükséges barmok s egyéb ingóságok. Igy számitva az öreg Petrovics vagyonos embernek volt mondható.“

Ime látjuk, Petrovics Istvánnak meg volt a módja és az érzéke ahhoz, hogy fiai tanuljanak. És nem egyszer figyelmeztette is fiait: „Tanuljatok gyermekeim, most még tehetünk értetek mindent, de ki tudja, hagyhatunk-e egyéb maradandó örökséget reátok, mint azt, a mire tanittatunk.“

És az apai szó, sajnos, csakhamar igaz lőn.

II.

A család tönkrejutása.

Rohamosan köszöntöttek be 1837-ben a családra, a boldog és édes otthonban a megpróbáltatások napjai. Petőfi ekkor 14 éves volt.

A sorscsapások az ercsi mészárszék bérlettel kezdődtek. Az öreg Petrovics ugyanis bérelt mészárszékébe helyettest tett, ki rászedte őt. 3000 váltó forint óvadékját követelte vissza hirtelen a helyettes, mellyel elvárni csak ugy volt hajlandó, ha Petrovics 500 váltó forint tartozásról is ad kötelezvényt. Petrovics e zsarolást elfogadni kényszerült, mert az év termése nem volt kielégitő. És közben lefizet 2500 forintot; a hátrálékkal s jogtalan követelményével a rossz lelkü természetesen várni nem akar, követeli az összeget, és a birtok egy része igy árverés alá kerül. Közben felfedezi Petrovics azt is, hogy csaló legénye 3268 forinttal kevesebbet szolgáltatott át a bevételekből; panaszt emel, de a megugrott zsiványon nem volt semmi megvehető.

A szerencsétlen ercsi árenda a csapások

bevezetése volt csak, mert 1838-ban beköszönt a tavaszi ár, mely elér Szabadszállásig. A Duna habjai lakó- és tanyaházait romba döntik s az árvizbe vesznek házi eszközei is. Mindazonáltal e veszedelem sem törte volna meg Petrovicsot, ha jótállást nem vállalt volna. A családi vagyonban meggyöngült Petrovicséknak ez képezte a bukását. Ugyanis neje révén közeli rokonának Salkovich Mihály székesfehérvári székbérlőnek 5000 váltó forint, azaz 2000 pengő forintot adott kölcsön, mely mellett még kezességet is vállalt jó módja közepette. Salkovich Mihály közben fizetésképtelenné lett, így tőle mint jótállótól követelték a kölcsönt, melyre azután megmaradt vagyona ráment. Természetesen Salkovichnak adott összeg is ottveszett.

Ime ily rohamosan ment tönkre sorscsapásokkal sulytott két év alatt mindaz, amit Petrovicsék éveken át szorgalommal gyüjtöttek. A szükség 1838. év végén a rövidesen ezelőtt jó módu családra hirtelen beköszöntött, mely 1840-re teljessé lett. Így szegényedett el a tisztességes Petrovics. Ott hagyja Szabadszállást, hol boldog és vagyonos ember volt, hol széleskörü gazdálkodást üzött s hol teljesen vagyontalanná lett. Duna-Vecsére költözik át, hol kis kocsmát nyit, hogy családját fenntarthassa.

A sulyos csapások, melyek Petrovicsékat érték, lelkirázkódtatásokkal is jártak. A szegényes helyzet, a költözés, a kis kocsma

a vagyonos szabadszállási jólét után fájdalmasan érintették Petrovicsot és ingerültté tették az apát. Fia legcsekélyebb mulasztását szigoru szemmel nézi. A családban heves jelenetek vannak. Sándor pedig a selmeci lyceumba megy tanulmányait folytatni.

E lépés a költőre pedig döntő hatásu volt. Itt kezdette meg élete kálváriáját.

III.

Petrovics haragja és megbékülése.

Selmecen Sándor, az év elején ép oly szorgalommal tanul, mint Aszódon. Buzgalmát fokozza nemcsak szüleinek szerencsétlen helyzete, de mindinkább ébredező költői tehetsége is. De a sors szeszélye másként rendezte élete folyását. Mig magyaros szelleme rohamos fejlődéssel nő nagygyá, addig másfelől szülei, nevezetesen atyja iránti szeretetét körülményei más mederbe sodorják. Ennek oka Linchard, a lyceum egyik tanára volt. Linchard ugyanis a szláv szellem pártolója, ki a Felvidéken a szlávság ébresztője és munkása volt, ki az iskolát is felhasználta arra, hogy a magyarság ellen szitson. Ily veszélyes darázsfészekbe került Petőfi. Linchard csakhamar észreveszi, szerinte e szláv fiu mennyire tagadja eredetét; magyarnak, sőt mi több kun-fiunak mondja magát és tüntet magyarságával. Érezteti is csakhamar Petőfivel ellenszenvét. Petőfi ily környezetben nagy szorgalommal, sőt mondhatni lázasan tanulja a magyar történelmet és sokat olvas. Hogy más iskolai kötelességeit nem

teljesiti szivesen, magától érthető. Szabadságszeretete, a selmeci lyceum nyomasztó levegőjében kezd életre ébredni, melyet a szinészet iránti figyelme is táplál. De mindenesetre ez is elvonja őt iskolai kötelezettségeitől. Szabadságszeretetét nemzeti mult iránti tiszteletét pedig az 1838—39-ben Linchard által létre hozott tót irodalmi kör mélyen sérti. Gondolatvilágára ez keserüen hat és ifju erejével igyekezik küzdeni, mint diák ezen áramlat ellen. Igy alakul a tót irodalmi kör ellensulyozására a magyar társaság, melynek lelkes és munkálkodó tagjává Petőfi lett. E nemzeti szent cél szolgálatában, a magyarság védelmére áldozott fáradozásaiért egyedül elkeseredett belsejében érzett némi kárpótlást és hivatást a nagy küzdelemre. Igy próbál nemzetéért áldozatot hozni az ifju diák már most, mikor tanárjának intézkedései a szláv eszmék terjesztése ellen küzd fiatal erővel. Ime ily sulyos lelki munkát rótt Petőfire a sors, mikor megváltozott családi körülményei miatt teljes nyugalomra lett volna szüksége, hogy eredménnyel tovább tanulhasson. Ily körülmények között erejét nemzetéért feláldozva, az ellenszenves környezetben, természetesen nem bir kellőkép eleget tenni az iskolai, illetve a szláv tanár kivánalmainak. És Petőfiről jó véleménnyel nincsenek. Mindehhez járul, hogy a részeges szintén szlávokhoz szitó hajdu, kinél Petőfi lakott a szinházlátogatásai miatt bevádolja őt az iskolánál s az öreg Petro-

vicsnak legkevésbbé sem kedvező értesitést irják haza. A helytelenül tájékoztatott szigoru apát az értesités felháboritja, kemény levelet ir fiának, melyben tudatja vele, hogy hanyag és rest tanulása miatt leveszi róla a kezét, menjen világgá.

E levelet Petőfi február 10-ike táján, a félévi vizsgálatok után kapja, mellyel sorsa eldöl. Ekkor pedig mindössze 16-ik évét töltötte be. Könnyes szemmel, lelkében sok keserüséggel olvassa el ujra meg ujra a kitagadó sorokat, szerető atyja helytelen itélkezését. Petőfi jó barátja vigasztalni próbálja a költőt és arra akarja rávenni, hogy világositsa fel atyját. De büszkeségében sértett ifju inkább volt hajlandó szembeszállni az élettel, semhogy azt higyje róla atyja, hogy fölvilágositásával talán megtéveszteni óhajtja szüleit. Petőfit ily körülmények között Selmechez fűzni semmi sem birja s gyermeki lelkületében kettős keserüséggel otthagyja téli időben, az amugy is barátságtalan és ellenszenves lyceumot.

Ezzel megkezdi Petőfi, szivet tépő nyomorát, melyről később Uti leveleiben irta: „Hat esztendeig voltam istentől, embertől elhagyott földönfutó, hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom . . . . és mikor? ifjuságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömöknek van teremtve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig.“

Mi pedig kisérjük utjában a költőt, hogy Selmecet elhagyta.

Pestre jön s a „Vörös ökörhöz“ cimzett Zöldfa utcai vendéglőben száll meg. Apja ugyanis ide tért be mindig, ha Pestre jött, igy Petőfit már ismerte a vendéglős. Petrovics szobáját kéri, mondván, atyját várja, hogy a husvéti ünnepekre vele hazamenjen. Ezen kifogással él s napokig tartózkodik a vendéglősnél, közben pedig megélhetése után lát, mig egy szép napon ama váratlan hirrel lepik meg, hogy atyja csakugyan megérkezett. Petőfi megugrani próbál de e pillanatban atyja a küszöbön állott. Kinos találkozás volt. Szorultságában ugyanazon fogással él, hogy husvéti ünnepekre érkezett meg. Holott husvét ez év március 31-ikére esett, a találkozás pedig e hó első hetében történt. A szünidő ily korai kiadása az apának gyanus volt, de mivel fia erősitette, hogy Selmecen lévő ragály miatt van ez, melyről szóló bizonyitványa is van egy barátjánál, helyben látszott hagyni a mentséget. Mindazonáltal Sándor fia szavában az apa nem bizik és követeli, hogy vezesse el ama barátjához, hogy az irást átvegye. Kézen fogja a fiut és a megnevezett utca felé mennek. Petőfi alapos zavarban volt. Az apai szigor előli félelmében leleményességgel kijátsza ekkor atyját. Elérkeznek az illető házhoz. A kapu bevolt téve, melyet Petőfi udvariasan megnyit atyja előtt és előre bocsátja. De a következő pillanatban alig, hogy belépett az öreg Pet-

rovics be is csapja utána és megszökik. Az apa ámulatában szinte sóbálvánnyá lett. És e pillanatban haragos atyai szivét a fájdalom facsarta. Mit követhetett el tulajdonképpen Sándor, hogy atyját is kerülnie kell? Miután Petrovics fiára bukkani nem tudott, fájdalommal és keserüséggel tér haza. Odahaza pedig megtiltotta, hogy fia nevét emlitsék. Képzelhetjük a jó anya fájdalmát, amit fiáért szenvedett s képzelhetjük azt a sok keserüséget, mit Sándor sorsa az elszegényedett családban okozott.

Történt azonban, hogy toborzó huszárok kerültek fel Pestre, kiket a járó-kelők nézegettek. Egyszerre csak egy „csákós, de még gatyás huszár“ egy nézdegélő ifjunak a vállára csap és „Sándor te-nek szólitja“.

A megszólitott ifju, Petőfi volt. Ki megörült az ismerős szabadszállási legénynek, kit hazulról ismert. Az ivóba térnek borozni, hol a bor mellett elmondják egymás baját. Petőfi is közlékennyé lesz, mert tudja jól, a huszárok Olaszországba mennek s a legény nem adhatja tovább az elmondottakat. Igy emliti neki azt is, hogy a nemzeti szinháznál Rónai álnéven szerepel. Az ifju majd szüleiről kérdezősködik és megtudja mennyit keseregnek utána, mennyire siratja anyja s hogy a szinházak körül keresték is már, de reá lelni nem tudtak.

A dolog ezek után pedig megint másként alakult; ugy lett ugyanis, hogy a legény

nem vált be és visszakerült Szabadszállásra, ki elmondotta találkozását Petrovicséknak. Egy szép napon pedig a szerető szülők megjelentek a nemzeti szinházban Rónait keresve. Alig hallá Sándor, atyja dörgő hangját, máris édes anyja szerető karjai ölelték. Pergő könnyeivel csókolja örömtől repeső szivvel gyermekét az anya. Az anyai karokba zárt fiuhoz az apa is jóakaratulag szól és alig tudja palástolni örömét. Szülei hivó szavára Szabadszállásra megy Sándor, honnan azután Salkovics Péter, Vasmegyében lévő tagositó mérnökhöz küldik, hogy ott tanuljon. Salkovics Péter, Salkovics Mihály tettét, mely a család tönkrejutásának főoka volt, ellensulyozásképpen Sándort magához veszi Ostfi-Asszonyfára.

Más eltérés s talán hitelesebb forrás szerint Petőfi a nemzeti szinházból egyenest Salkovics Péterhez került. Mivel Salkovics gyakran Pesten megfordult, a szinházba is eljárt és igy vette volna magához a fiut. Elég az hozzá, hogy Petőfi ez év nagy szünnidejét tényleg már Ostfi-Asszonyfán tölti, hol holtig tartó barátságot köt Orlay Petrics Somával.

Azonban sokáig itt sem volt maradása. Selmecről a szláv eszmék, Ostfi-Asszonyfáról pedig gyermeki érzelme miatt volt kénytelen távozni. Ugyanis a verselgető ifjú költeményeivel kedveskedik egy rokonszenves leánykának Tóth Rózának, kit verseiben magasztal. E miatt azonban szintén a

legnagyobb elitélést kellett ismét szenvednie. Csáfordi Tóth Róza, nyugalmazott cs. és kir. huszárőrnagy és földbirtokos leánya volt az, kihez irott versek a szigoru katona apa kezeibe jutottak. Ki felháborodik a szerinte szemtelenséggel határos merészségen és sietve adja ezt Salkovics Péter tudomására. Salkovics az értesitést mérnöki munkálatai közepette a Rába vidékén kapja, honnan ridegen intézi Petőfi sorsát. Haza ir feleségének, hogy Somát küldjék Sopronba iskolába, de Sándort nem. Adjanak néhány forintot és menjen világgá, ugy sem lesz belőle egyéb mint komédiás.

Sándor tudomására adják a hirt. Az elsápadt ifju, lelke mélyén érzé ekkor a második tőrdöfést, melyet igazságtalanul rajta ejtettek. Ime ily szigoru és elitélő helyzetekbe sodorta a sors s csodálkozhatunk-e, hogy a költő lelkivilágából csökönössége kezd kibontakozni? Nem talál egy lelket a távoli anyai sziven kivül, ki megérteni próbálná, ki nemesen érző lelkéhez simulna.

De levél megy haza Petrovicshoz is, honnan a fölingerült apa szidalmazó sorokat ir. Petőfi most sem mentegetődzik, „nehogy a sokszor felforgatott házi békét köztük ujra zavarja s jó anyjának ő miatta ugy is nehéz helyzetét sulyosbitsa.“ Dacos elhatározás kél az ifju szivében, kit rideg környezete nem képes megérteni és atyja is rosszul itél meg. Keserüen veszi tudomásul a váratlan fordulatot és Orlay Pet-

rics Soma barátjával ő is Sopronba megy. De nem, hogy iskolai felvételét kierőszakolja, hanem, önként felcsapjon katonának. Ime ily helyzetben s ennyi hányattatás után találjuk az ifjut ama rövid idő óta, hogy az uj iskolai év beköszönt. Orlay Sopronban diák lesz, Petőfi meg katona. 1839. szept. 6-án, 16 éves korában, véteti fel magát hat esztendőre.

Az élet nehéz iskoláját annyi szenvedés és keserüség után mégis most kezdette megismerni. Hazáját jobban szerető katona tán sohasem volt Petőfinél, de több lelki kint sem szenvedett senki nálánál. Magasztos lelkivilága nem illett a kaszárnya levegőjébe. Szenvedéseiről meg kapó képet alkothatunk következő soraiból: „Strázsáltam vagy főztem a kukoricagombócokat közlegény társaim számára s mosogattam a vasedényt oly téli hidegben, hogy a mosogató ruha ujjaimhoz fagyott.“ Petőfi türt és szenvedett, remélte, hogy ezrede Olaszországba megy, hol Itália ege alatt lelke fel fog frissülni. Ehelyett az ezred Grácba, majd Zágrábba megy, végre Károlyvárosban állomásozik meg. Itt azonban a test- és kedélyben beteg ifju költő, kórházba kerül, vért köp. Jószivü ezredorvosa Römer, kieszközli ekkor elbocsáttatását. Igy kerül majdnem két és félévi katonáskodás után Petőfi vissza Sopronba. Honnan mint obsitost 1841 február 28-án elbocsátották. Sopronból, Pápára gyalogol Orlay látogatására,

ki tanulmányait ekkor itt folytatta. Orlay rábeszélésére pedig beáll diáknak. Mivel azonban katonaruhájában jött egy alkalommal az előadásra ép azon tanár órájára, kit a diákok kakukolással és egyéb idétlenségekkel bosszantottak, célzásnak vette Petőfit az obsitos ruhában és kiutasitja őt. Erre ama véleménnyel hagyja el Pápát, Orlayhoz szólva, hogy érzi nem való ő már diáknak. Pozsonyba indul szintársulatot keresni. De siker nélkül. Itt azután barátai rábeszélésére hazaindul, hogy főként sokat aggodó édes anyját megnyugtassa.

Győrött vág át Petőfi s mivel szintársutot itt sem talál, föltett szándéka erőssé lesz és hazafelé indul. Hajón érkezik Pestre, honnan „kipróbált két csikóján (mint maga mondá) Duna-Vecsére kocogott szüleihez.“ Petrovicsék Duna-Vecsén mint a falu kocsmárosai tengődtek ekkor és nagyon szegények voltak. A betoppanó Sándort, az elveszettnek hitt fiut nagy örömmel fogadják. Az apa pedig azon van, hogy fia mészáros legyen. Édes anyja tanulmányai folytatására buzditja, mig Petőfi színész akar lenni. Sándor azonban az anyai szóra hallgat és elgyalogol a selmeci lyceumba bizonyitványáért, majd visszagyalogol Duna-Vecsére. Szülei terhére lenni azonban nem akar; addig is mig októberben beiratkozhatik s hogy az 1841. év nyarát könnyebben kihuzhassa, színésztársulatot megy keresni. Színészvágyától ösztökélve Pestre jön, majd

Füredre gyalogol, átkell a Balatonon, Veszprémben megfordul, majd Somogyon átvágva Tolnamegyében Ozorán csatlakozik egy hat tagból álló szinészcsapathoz. Ezekkel kóborolja be Tolna- és Fehérmegyét. Velük küzködik, szenved és eszi a vándorszinészek keserü kenyerét. Simontornyán a már mindenükből kifogyott vándorszinészek az ivóban játszanak és ezek között tengődik a nemes lélekkel biró ifju! Mohácson pedig hajótörést szenved az egész szinészcsapat és a szélrózsa irányában szétmennek az országban.

Csalódva e szinészcsapatban, másrészt mivel az iskolai év kezdete is beköszöntött, Pápának veszi utját, hogy édes anyjának adott szavát beváltsa: Igy került 1841—42. iskolai évben Petőfi ismét vissza a könyvekhez, a tanuláshoz, melyet azelőtt is mindig szeretett, melyről aszódi iskolázása fényes sikerrel tanuskodik, de amelytől a selmeci lyceum eltéritette. Petőfit Pápán, a VII-ik (azaz logicai) osztályba felveszik, melyet fényes sikerrel és kitüntetéssel végzett. Ezen iskolai év költő lelkére a leggyümölcsözőbb volt. Sokat olvas és lángelméje ez évben kezd fényesen feltünedèzni. Az önképzőkörben sikereket arat, 55 ülés közül 19-en szerepel és számos költeményt ir ez iskolai év május 22-ikén pedig az „Athenaeum“ az akkori legszigorubb kritikával dolgozó lap, nyomtatásban hozza „A borozó“ c. versét. Ez volt első nyomtatott

költeménye. Az év végén tartott „Örömünnepen“ pedig fényesen kivál és költeményeivel aranyakat nyer.

Bámulattal csodálják ekkor Petőfit Pápán és midőn szép bizonyitványával Orlay Petrics Soma társaságában szüleihez beállit a szünidőre, a szülők lelke az örömtől repes a jó utra tért fiukon.

E látogatással kapcsolatban Orlay, Petőfi szülei helyzetéről a következőket jegyezte fel: „Szivem szorult e két tisztes öreget oly szűkölködő állapotban látni, a minőben találtuk. Egyes butordarabok multjokról tanuskodtak s arcuk is, melyen a rosszra fordult viszonyok szülte mély fájdalom nyomai voltak láthatók, részvétre gerjesztő volt. Különösen anyjának szelid arcán volt az észrevehető, kinek még mosolyába is bizonyos keserü vonás vegyült. A ház, melyet bérben laktak, alacsony, kis ablaku volt s két szobáját a közbeeső konyha választotta el egymástól. Az utcára nyiló szoba korcsmául szolgált, melyben nappal igen gyéren fordult meg vendég s csak a hátulsó szoba nyujtott némi pihenést fáradt testöknek. Itt tanyáztunk mindnyájan egy hétig. Sándor öcscse, István, nem volt honn. E szomoru környezet dacára azonban, ha a borozók elszéledtek, az estéket csöndes örömben töltöttük el. Apja, anyja körülményesen tudakozódtak fiok Pápán töltött életéről s a boldogság fénye ült arcukra, midőn elbeszéltük Sándor örömünnepen

nyert diadalait és hogy a legtekintélyesebb szépirodalmi lapban egy verse is megjelent. Ezt az öreg Petrovics se tartotta csekély dolognak s kérte fiát, hogy csak ez uton is maradjon az iskolák mellett, hol még hires ember válhatik belőle. Sándor megkinálta szüleit a még meglevő két aranynyal, de azok semmiképen sem voltak rábirhatók, hogy elfogadják."

Ime mily meghatók Orlay sorai a megbékült családi otthonról. Mily örömest kérdezősködnek a szülők fiukról és mily készségesen ajánlja fel meglévő pénzét Petőfi.

Egy heti időzés után Petőfi és Orlay utra kelnek, hogy Mező-Berénybe Soma szüleihez menjenek. Itt töltik együtt a nagy szünidőt október elejéig, majd együtt fordulnak meg Debrecenben is, majd a Hortobágy felé veszik utjokat, hogy ki-ki szüleihez térve, tőlük bucsuzhassanak. Igy mondanak a jó barátok egymásnak istenhozzádot a pápai találkozásra. Petőfi is hazatér szüleihez, majd bucsut véve visszaindul Pápára a kollégiumba.

Október végén ott van, Orlay azonban az őszi nagy sarak miatt még nem érkezett meg.

IV.

Petrovics ujabb haragja és másodszori megbékülése.

Petőfi Pápán, mint az előző iskolai évben életfenntartásáról akar gondoskodni, de keserüségére mellékfoglalkozást biztositani nem bir magának. Sem másolási munkát, sem tanitványt nem kap. A sors szeszélyét látja végzetében, hogy szinésszé kell lennie és rövid pápai időzése után november 2-án 1842-ben ott hagyja Pápát. E lelki kényszerüségéről hiven jellemezte magát Szeberényi barátjához irt soraiban: „Feljöttem, barátom Pápára, feljöttem, hogy örökre elhagyjam azt, hogy örökre elhagyjam az iskolát. Engem rettenetesen üldöz a sors. Egy borzasztó mélység előtt állok, melyet átlépnem kell s e lépéssel talán két szivet (szülőimét) repesztek meg. S még sem tehetek másképp. Lásd, barátom! szinészszé kell lennem, kell, nincs semmi menedék, szülőim nem segithetnek s Pápán nincs semmi alkalmam, melylyel a nyomoru filléreket életem tengetésére megszerezhetném.“ stb.

Petőfi tehát hivatást érezve lesz szi-

nésszé. De ezzel ujra magára vonja atyja haragját. Székesfehérvárt szintársulatot és nem szinészcsapatot talál, mindazonáltal ezeknél is csak nyomor lett az osztályrésze. S hogy fogalmunk legyen nyomoráról, emlitsük meg, hogy szorult helyzetében pápai barátainak ir, ne hadják elveszni, küldjenek neki 10 forintot. Pápai társai sietve teljesitik kérését és elküldik a nyomorban sinylődő jeles ifjunak a kért segélyt. Keserü helyzetében, a költészet Petőfi vigasza. Athenaeumban megjelennek költeményei, de nem Petrovics, hanem már Petőfi néven. Sokat gondol haza s 1843 telén (január hónapban) mikor a szinészekkel Duna-Vecse mellett elvonul, apja csárdáját megpillantva, örömében dalol és káromkodik. Estére Szabadszállásra, másnap Kecskemétre érnek. Kecskeméten egyedüli öröme az volt, hogy Jókaival találkozott, ki Pápa után itt tanult. Szinészkedése Kecskeméten csak alsóbbrendü volt, kis szerepeket játszott, némi sikerei is voltak, de inkább szinlap kihordó volt. Nyomorában vigaszt muzsája nyujtott, mely időzése alatt számos költeményt irt, melyek közül legszebbek egyike édes anyjáról szól. Ez a

Jövendölés.

„Mondád, anyám, hogy álmainkat
Éjente festi égi kéz;
Az álom ablak, melyen által
Lelkünk szeme jövőbe néz.

Anyám, álmodtam én is egyet,
Nem fejtenéd meg, mit jelent?
Szárnyim növének, s átröpültem
A levegőt, a végtelent."

Fiacskám, lelkem drága napja,
Napomnak fénye! örvendezz;
Hosszura nyujtja élted isten,
Álmodnak boldog titka ez.

És nőtt a gyermek, lángra lobbant
Meleg keblén az ifjukor;
S a dal malasztos enyh a szivnek,
Midőn hullámzó vére forr.

Lantot ragadt az ifju karja,
Lantjának adta érzetét,
S dalszárnyon a lángérzemények
Madárként szálltak szerteszét.

Égig röpült a büvös ének,
Lehozta a hir csillagát,
És a költőnek sugarából
Font homlokára koronát.

De méreg a dal édes méze;
S mit a költő a lantnak ad,
Szivének mindenik virága,
Éltéből egy-egy drága nap.

Pokollá lett az érzelemláng,
És ő a lángban martalék;
A földön őt az életfának
Csak egy kis ága tartja még.

Ott fekszik ő halálos ágyon,
Sok szenvedésnek gyermeke,
S hallá, mit a szülő bus ajka
Kinjának hangján rebege:

Halál, ne vidd el őt karomból,
Ne vidd korán el a fiut;

Soká igérte őt éltetni
Az ég... vagy álmunk is hazud?...

„Anyám, az álmok nem hazudnak;
Takarjon bár a szemfödél:
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él.“

A költészet volt tehát Petőfi vigasza, mely beragyogta életét és igyekezett nyomorát feledtetni. Rosszul ment sora Kecskeméten, nyomoruság s keserüség jutott itt is osztályrészül, ugy, hogy elhatározza, idejében otthagyni a széthuzó s különben is bomló félben lévő szintársulatot. Pozsonyba igyekszik, mivel ez év (1843) május 14-én ott az országgyülés lesz. Itt remél teret találni a pozsonyi színészetnél.

Kezébe veszi a vándorbotot és Pozsony felé tart. Utjában betér Pápára, barátai látogatására. Nagy örömmel fogadják és heteken át időzik Armbruster (Puzdor) Gyulánál, a veszprémmegyei dusgazdag és nagytekintélyü földesur fiánál, mint szivesen látott vendég. Kedves napokat tölt itt; a sok keserüség és sorscsapásokban bővelkedő 1843. évből néhány felejthetetlen hetet. Május első napjaiban pedig utra kell. Felérkezik a koronázó városba, hol azonban sok volt máris az egybegyült színész, ugy, hogy Petőfi a szintársulatból kiszorul. Hogy mégis megtudjon élni, nyomoruságos dijért beszegődik az Országgyülési Tudósitások másolójának. Szivettépő e lánglelkü ifju nyomora és szellemet ölő munkája. Bajzá-

nak, az Athenaeum szerkesztőjéhez irt levelében következőket mondja magáról: „egész nap irom a Záborszky által szerkesztett országgyülési tudósitásokat s a fizetés oly nyomoru, hogy alig elég megszerezni mindennapi kenyeremet. S a mellett szemem, mellem gyöngül s e száraz foglalkozásnál a muzsa is kerül. Ily körülmények közt örömest itt hagynám Pozsonyt s szinésztársaságot keresnék, bármilyet, csak hogy időmet tökéletesen el ne vesztegessem, de igy, amint vagyok, lehetetlen, koldus vagyok.“

S a szerkesztőnek beküldött egyuttal több költeményt, melyek közül a „Távolból“ c. megkapó igazsággal festi nyomorát, a távolban lévő édes anyja iránti gyöngéd szeretetét. „Elmondja benne szenvedéseit attól a perctől fogva, midőn elhagyva a szülői házat, a világba ment saját. életpályán törni utat; de mily meghatóan fejezi be, mikor a hazájabeli utazónak azt mondja, hogy anyjának ne szóljanak balsorsáról, mert szive megrepedne belé.“

Távolból.

Kis lak áll a nagy Duna mentében;
Oh mi drága e lakocska nékem!
Könyben uszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem reája.

Bár maradtam volna benne végig!
De az embert vágyai vezérlik;
Vágyaimnak sólyomszárnya támadt,
S oda hagytam ős lakom s anyámat.

Kinok égtek a szülőkebelben,
Hogy bucsumnak csókját rá leheltem;
S kinja lángi el nem aluvának
Jéggyöngyétől szeme harmatának.

Mint ölelt át reszkető karával;
Mint marasztott esdeklő szavával!
Oh, ha akkor látok a világba:
Nem marasztott volna tán hiába.

Szép reményink hajnalcsillagánál
A jövendő tündérkert gyanánt áll;
S csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Venni észre gyászos tévedésünk.

Engem is, hogy csillogó reményem
Biztatott csak, minek elbeszélnem?
S hogy mióta járom a világot,
Bolygó lábam száz tövisre hágott.

... Szép hazámba ismerősök mennek;
Jó anyámnak tőlök mit izenjek?
Szóljatok be, földiek, ha lészen
Utazástok háza közelében.

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse . . ,
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szive szegénynek!

E páratlan nélkülözések közepette ismerkedik meg a költő, több ifju iróval. Kik közül különösen Vachott Sándor segitett rajta. Vachott kieszközölte, hogy a Kisfaludy-társaság, Külföldi Regénytár-a részére regényeket forditson. Igy csakhamar megjő Nagy Ignác a regénytár szerkesztőjének levele és Petőfi Pestre utazik. Itt három hét alatt egy regényt fordit, melyért 100 váltó

forintot kap. Egy másik forditásért pedig 300 váltó forintot tesznek kilátásba.

Petőfi helyzete végre javult, de sorsával nem volt megelégedve. Vágyott a szinészetre. Pedig a sors valódi megpróbáltatását erre az időre tartogatta. A költő terve ekkor az ország más részében, mint szinész szerencsét próbálni. Erdélybe készül. Itt akar a világjelentő deszkákon feltünni és mint hires szinész visszatérni.

Igy ez év szeptemberében már Mező-Berényben, Orlaynál látjuk, honnan Orlay rokonával Debrecenbe tér. Komlóssy, szintársulatánál marasztalja, mely „szerint — irja Petőfi — Komlóssy társaságában vagyok, innen egy hét mulva Váradra megyünk s onnan november elején Kolozsvárra". A társulattal Petőfi Diószegre, majd Székelyhidra elkerül, itt azonban már játszani nem bir. A tifuszláz, mely Mező-Berényben jelentkezett rajta, erőt vesz és a költő kénytelen részben székéren, részben gyalog Debrecenbe vánszorogni vissza. Hol november végén sulyos beteggé lesz. Özvegy Fogas Józsefné, a debreceni szinház jegyszedőnőjéhez költözik, hol dec. és jan. hónapokat kihuzza. Ekkor volt Petőfi a legnagyobb nyomorban. Eddig csak szegény volt, de most beteg is. Sorsa „még az ő bűszke lelkét is megtörte és minden körülményből világos, hogy életében ezeknél szomorubb napokat nem élt". Mihelyt egészsége javult, nagy szorgalommal dolgozgat költe-

ményein. S nemcsak számos ujakat ir versei másolgatása közben, hanem egybe irja e télen költeményeit egy ujjnyi vastagságu könyvbe. Ebbe veti minden reményét és mihelyt elég erősnek érzi magát, kezébe veszi a vándorbotot és Pestnek indul. Egy hétig tartott e keserves ut, melyről Petőfi feljegyezte: „Debrecenből utaztam Pestre 1844-ben februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó . . . mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok s vége lesz minden szenvedésnek. Egyes-egyedül mentem itt a Hegyalján; egy lélekkel, egy élő lénynyel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyu idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Épen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomoruság fakasztott.“

Hogy végre Pestre ért, könyvkiadóknál bemutatja verseit, de semmi szerencsével. „A végső ponton álltam, — irja Petőfi — kétségbeesett bátorság szállt meg s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi fel, hogy élet vagy halál. A nagy férfi átolvasta verseimet, lelkes ajánlására kiadta a Kör, s lett pénzem és nevem. E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a haza,

ha neki valamit használtam vagy használni fogok, e férfi : Vörösmarty."

Költői sikerei egyrészt, másrészt hogy Vahot Imre (Vachott Sándor testvére) ki közben sógora lapját átvette és Pesti Divatlap uj cimével meginditva Petőfit segédszerkesztőnek meghivja, felbátoritja kedélyét. S hogy költeményeivel sikert ért és tolla révén álláshoz is jutott, szüleire gondol. Örömest foglalkozik ama kedves gondolattal, hogy megjött az idő, hogy édes atyjával megbéküljön és édes anyját további szenvedéseitől megmentse. Haza gondol. Szülei-otthon jut eszébe, átélt keserüsége és sok nyomora. Hányszor, de hányszor ment volna szivesen haza, de sértett büszkesége nem engedte. Atyja elé csak ugy akart állani, ha már lett belőle valami. Mivel az öreg Petrovics letört reménye miatt nagyon neheztelt reá. Neheztelt bár helytelenül, mikor otthagyta Selmecet, de megbékült mikor Pápáról hozott szép bizonyitványával meglepte szüleit. Haragja azonban fokozottá lett, mikor hallá, hogy fia otthagyta Pápát is és szerinte ujra a rossz utra tért. Azóta nem is látta fiát, de nem is akarta többé látni. Petőfi pedig mint láttuk fáradott, nyomorgott azóta sokat és önérzetes volt, semhogy úgy mint koldus, vagy rongyos kis szinész szülei elé kerüljön. És most megjött az idő, megjött, hogy megmutassa atyjának, hogy ember lett, hogy önerejéből felküzdötte magát,

Magyar Irodalomtörténeti Intézet SZEGED

hogy nem hozott szégyent a családra, hanem hirt és dicsőséget. Hogy megmutassa szüleinek, mennyire szereti őket, hogy sorsa jó módjában nem dacol apjával, hanem sietve felkeresi.

Husvéti ünnepekre csakugyan most már haza siet szüleihez, bár néhány napra csak. Kedélye szorult, szive pedig égett az örömtől és vágytól. És a viszontlátás kimondhatatlan örömteli volt. Örömmel fogadják a jó szülők a fiut is. Petrovics hangja elszorul és rejtett öröme könnyeket csal szemébe. Petőfi otthon volt Duna-Vecsén ismét. Másfél évig volt távol! A viszontlátást ily hosszu idő után gyönyörüen és sok kedvességgel irja meg következő költeményeiben. Édes anyjára vonatkozólag a következőt:

Füstbe ment terv.

Egész uton — hazafelé —
Azon gondolkodám:
Miként fogom szólitani
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél szebb gondolat,
Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék . . .
Röpült felém anyám . . ,
S én csüggtem ajkán . . . szótlanul . . .
Mint a gyümölcs a fán.

Atyjára vonatkozólag a „Fölszedtem sátorfám“ c. versét. Melyből meghatóan látjuk, hogy az öreg Petrovics szigoru és kemény szavait atyai gondjai fakasztották. S hogy Sándor fia elébe toppant, feledve volt harag és feddő szó s örömtől repesett Petrovics jó szive. Ime a költemény:

Fölszedtem sátorfám . . .

Fölszedtem sátorfám és világnak mentem,
Homályos sejtések munkálódtak bennem,
Hogy, ha elindulok, találok valamit,
Találok, hanem a sejtés nem mondta: mit?
Még azt sem mondta, hogy mely táj felé menjek?
Csak azt mondta: menjek, menjek, ne pihenjek.
Én e belső szónak engedelmeskedtem,
S az apai ház ugy elmaradt mögöttem,
Mint az álom a fölébredt ember mögött,
Apámhoz, anyámhoz még csak hirem se' jött.
Apám s anyám pedig bubánatba esék,
De a jó szomszédok őket fölkeresék,
S vigasztalásukra voltak ilyenformán:
„Soh' se busuljanak Sándor fiok sorsán!
Ilyen istentől elrugaszkodott gyerek
Az aggódást ingyen sem érdemli meg.
Viszi, mig viheti, végre pedétiglen
Fölakasztják, a mit adjon is az isten,
Mert nem vagyok mai legény a világban,
De kicsiny mását sem láttam gonoszságban.“
Öreg szülőimet ekkép vigasztalák,
Szegény jó anyámmal fölfordult a világ,
Rá borult fejjel az ágy szélére s ottan

Elveszett fiáért sirt sziveszakadtan.
Édes apám csak egy-két könnyet hullatott,
De azután annál többet káromkodott,
Kicifrázta, mint a szűcs a remek-bundát,
S kegyetlen haraggal im e szókat mondá:
„Hogy tiszta nevemnek ilyen foltja vagyon!
Ha föl nem akasztják, én lövöm őt agyon.“
Hire ment e szónak, hozzám is elére,
Nem is tettem lábam apám küszöbére,
Mert nagyon jól voltam én annak tudója,
Hogy igéreteit ő hiven lerója.
Kedvem kerekedett beszélni sok izben
Öregeimhez, de biz én be nem néztem,
Csak akkor, hogy már megleltem a valamit,
Megleltem, megleltem, két ország tudja: mit.
Tudnivaló dolog, hogy nem lőtt meg apám,
Mikor azután az ajtót rájok nyitám;
Olyat örült, hogy a szive is fájt bele,
Soha sem volt szivvel igy teli kebele,
S bezeg nem mondja most, mint egykoron tevé,
Bezeg nem mondja, hogy beszennyeztem nevét.
Hát a jó szomszédok? ők most ezt beszélik:
„Mondtam, szomszéd uram, mondtam én mindétig,
Ne bántsa a fiát, a szerencse fordul,
Derék ember válik abbul a Sándorbul!“

Szóval, a viszontlátás örömei kimondhatatlanok voltak. Lelke s szive örült, hogy édes anyját láthatta és megvigasztalhatta, hogy atyja megbékült s a családi körben az összeszólások megszüntek. Találóan jegyzé fel Sass e viszontlátás örömét. „Láttam, megfigyeltem költő-dicsőségének magaslatán, boldogsága kellő közepén, Juliája mellett, hazafiui lelkesedéstől elragadtatva; de tisztább öröme a mostaninál sohasem volt.“

V.

A kiengesztelt család.

A következő hónap (1844. ápr.) derekán ujra szüleihez rándul a költő, hol a boldog szülői körben, két hónapot tölt nyugalomban. Duna-Vecsén, mint emlitettük, Petőfi szülői mint albérlők, a falu kocsmárosai voltak. Az öreg Petrovics pedig mészáros mesterséggel is foglalatoskodott. Lakásuk egy szük szobából állott. Igy természetesen Petőfinek nem volt helye, tehát atyja főbérlőjétől egy más szobát vesz ki. Szülei házi rendjét nem zavarja ekként és otthon van mégis. E két hónapi pihenés igen jól esik a költőnek. Itt tér magához szervezete a megviselt betegség után.

Sokat beszél atyjával és borozgatás mellett sok mindenről esik szó. Örömest beszél édes anyjával, kinek szerető gondjai ezernyi kérdést vetnek fel és boldog, kimondhatatlanul boldog a költő, mert látja, hogy a földön neki van a legszeretőbb anyja.

Egy estém otthon.

Borozgatánk apámmal:
Ivott a jó öreg,
S a kedvemért ez egyszer
Az isten áldja meg!

Soká nem voltam otthonn,
Oly rég nem láta már,
Ugy megvénült azóta —
Hja, az idő lejár.

Beszéltünk erről, arról,
A mint nyelvünkre jött;
Még a szinészetről is
Sok más egyéb között.

Szemében „mesterségem“
Most is nagy szálka még;
Előitéletét az.
Évek nem szünteték.

„No csak hitvány egy élet
Az a komédia!“
Fülemnek ily dicsérést
Kellett hallgatnia.

„Tudom, sokat koplaltál,
Mutatja is szined.
Szeretném látni egyszer,
Mint hánysz bukfenceket.“

Én műértő beszédit
Mosolygva hallgatám;
De ő makacs fej! föl nem
Világosithatám.

Tovább elszavaltam
Egy bordalom neki;
S nagyon-nagyon örültem,
Hogy megnevetteti.

De ő nem tartja nagyra,
Hogy költő fia van;
Előtte minden ilyes
Dolog haszontalan.

Nem is lehet csodálni!
Csak husvágáshoz ért;
Nem sok hajszála hullt ki
A tudományokért.

Utóbb, midőn a bornak
Edénye kiürült,
Én irogatni kezdtem,
Ő meg nyugodni dült.

De ekkor száz kérdéssel
Állott elő anyám;
Felelnem kelle — hát az
Irást abban hagyám.

És vége-hossza nem lett
Kérdezgetésinek;
De nekem e kérdések
Olyan jól estenek.

Mert mindenik tükör volt,
A honnan láthatám:
Hogy a földön nekem van
Legszeretőbb anyám!

Petőfi egyik kedves időtöltése Duna-Vecsén a csónakázás volt. A Dunára jár evezni a református rektorral és jóindulatu humorral képzeli el, mit szólna ehhez atyja ha látná és mit szólna érette aggódó édes anyja.

Vizen.

Beszélgetnek sajkámmal
A fecsegő habok;
Feszitem a lapátot,
Hogy szinte izzadok.

Anyám, ha mostan látnál,
Tudom, hogy mondanád:
„Az istenért!... ha feldőlsz...
Nem féled a halált?“

Apám, ha mostan látnál,
Tudom, hogy mondanád:
„Az ördög hurcol arra,
„Szaggatni a ruhád".

Petőfi a két hónap elteltével Pestre tér vissza. Örömmel s boldogsággal gondol haza, de másrészt fáj neki fáradozó, küzködő szülei nyomora. Fiui gyöngédséggel szól róluk megható sorokban, öccséhez cimzett költeményében. István öccse, ki ekkor székálló legény volt s segitett atyjának a mesterségben Pestről veszi a költő levelét:

István öcsémhez.

Hát hogymint vagytok otthonn, Pistikám?
Gondoltok-e ugy néha-néha rám?
Mondjátok-e, ha estebéd után
Beszélgetéstek meghitt és vidám,
Mondjátok-e az est óráinál:
Hát a mi Sándorunk most mit csinál?
És máskülönben hogy van dolgotok?
Tudom, sokat kell fáradoznotok.
Örök törődés naptok, éjetek,
Csak hogy szükecskén megélhessetek.
Szegény atyánk! ha ő ugy nem bizik
Az emberekben: jégre nem viszik.
Mert ő becsületes lelkű, igaz:
Azt gondolá, hogy minden ember az.
És e hitének áldozatja lett,
Elveszte mindent, a mit keresett.
Szorgalmas élte veritékinek
Gyümölcseit most más emészti meg.
Mért nem szeret ugy engem istenem?
Hogy volna mód, sorsán enyhitenem,
Agg napjait a fáradástul én
Mily édes-örömest fölmenteném.

Ez fáj nekem csak, nyugodt éltemet
Most egyedül ez keseriti meg.
Tégy érte, a mit tenni bir erőd;
Légy jó fiu és gyámolitsad őt.
Vedd vállaidra félig terheit,
S meglásd, öcsém, az Isten megsegit.
S anyánkat, ezt az édes jó anyát,
O Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd!
Mi ő nekünk? azt el nem mondhatom,
Mert nincsen rá szó, nincsen fogalom;
De megmutatná a nagy veszteség:
Ha elszólitná tőlünk őt az ég . . .
E néhány sorral érd be most, öcsém.
Én a vidámság hangját keresém,
És akaratlan ilyen fekete
Lett gondolatjaimnak menete;
S ha még tovább fonnám e fonalat,
Szivem repedne a nagy kin alatt.
Más levelem majd több lesz és vidám.
Isten megáldjon édes Pistikám!

Ime a költő óhaja, mely kéri istent, jutassa őt oly helyzetbe, hogy öreg szülőin segithessen. Mily kedves gyermeki gyöngédség és kötelesség, mely szülei fáradságát meghálálni akarja és forró óhaja, hogy jobb helyzetben lássa őket.

Ugyanezen gondolat sugallja költői lelkét ez év nyarán, a következő alkotás megirására.

Szülőimhez.

Hejh édes szülőimék,
Gazdagodjam meg csak!
Akkor, hiszem istenem,
Nem panaszolkodnak.

Minden teljesülni fog,
A mit csak kivánnak;
Megelőzöm vágyait
Éd's apám s anyámnak.

Lesz csinos ház, a miben
Megvonulnak szépen;
Pincze lesz a ház alatt,
Jó bor a pinczében.

Meghihatja éd's apám
Minden jó barátját;
Borozás közt lelköket
A jó kedvbe mártják.

Szép kocsit csináltatok
Éd's anyám számára;
Nem kell, hogy a templomot
Gyalogosan járja.

Lesz arany szegélyzetü
Imádságos könyve,
Krisztus urunk képe lesz
Szépen metszve benne.

Pistinak meg majd veszek
Drága paripákat,
Rajtok jó Istók öcsém
Vásárokra járhat.

Végesvégül lesz nekem
Dusgazdag könyvtárom;
Akkor majd a verseket
Nem pénzért csinálom.

Ingyem osztom azokat
Szét az ujságokba;
Minden szerkesztő, tudom,
Szivesen fogadja.

S hogyha szép lyányt kaphatok:
— De magyar lelküt ám! —
Éd's apám táncolni fog
Fia lakodalmán.

Igy élünk majd boldogan
A mulatságoknak,
Igy biz, édes szüleim . . .
Gazdagodjam meg csak!

Ime igy övezi szeretetével Petőfi szülőit, mikor már jobb a dolga, mikor mint segédszerkesztő Vahott lapjánál dolgozik. Pedig jóllehet Petőfit nem dijazta Vahott legkevésbbé sem fényesen, még az akkori megélhetési viszonyok között sem. „De érdeme, hogy alkalmat adott neki az állandó Pesten maradhatásra s ez által költői fejlődésére a megfelelőbb, nyugodtabb környezetben, nevezetes befolyást gyakorolt". Jobban megismeri Bajzát, Vörösmarty felismeri Petőfi értékét és a költő megbarátkozik az ifjabb jeles irókkal. Szorgalmasan irhat verseket napi lapokba, folyóiratokba, és zavartalanul egybe gyüjtheti költeményeit, melyek első kötete csakhamar sajtó alól ki is kerül. Megirja „A helység kalapácsa" c. hősköltemény ét, majd „János vitéz"-t melylyel feltünő hatást ér. Az olvasó közönségnek tetszik, mint eddigi sok más alkotása. A kritika mégis Petőfi ellen fordul és piszkolja muzsáját és élet-halál harcot folytat költészete ellen. Ez világosan érthető ma. Az akkori müérzelmeket éneklő, pipergőc, üvegházi növényekhez hasonló termelésektől, ugyancsak eltértek Petőfi őszinte hangu, lélek és sziv melegéből fakasztott alkotásai. Ellentétre talált, tehát Petőfi természetes iránya az addig divó müirányzattal.

Olvasó közönségnek tetszett, mig a kritika nem volt képes a költészet fejlődésének e rohamos kibontakozását felfogni. Petőfi, egy uj költői világott teremtett egymaga, melyet a megnem értő, vagy megérteni nem akaró kritikusok igy természetesen rosszalólag fogadtak. Sőt igyekeztek azon, hogy a költőt nemcsak lerántani megkiséreljék, hanem hogy megbosszantsák.

E támadások az önérzetes költőt bár bántották, de nem hederitett a kritikusok szavára, hanem tovább danolt, énekelt a költészet igazi és helyes hangján, őszintén és természetesen; szebbnél-szebb alkotásokat teremtve.

Ha azonban megunta a firkászok incselkedéseit, tollat vett ő is kezébe és egy-egy éles hangu levélben, vagy költeményében szégyenitette meg őket. Ilyen ama verse is, mikor atyja mesterségét és az övét érdekes vonatkozásba hozza.

Apám mestersége s az enyém.

Mindig biztattál, jó apám:
Kövessem mesterségedet,
Mondtad, hogy mészáros legyek...
Fiad azonban iró lett.

Te a taglóval ökröt ütsz.
Tollammal én embert ütök — —
Egyébiránt ez egyre megy,
Különböző csak a nevök.

De csakhamar mély fájdalom keseriti meg Petőfi életét. Nem a kritikusok üres

szava ez, mely bosszanthatta ugyan, de nem érintette mélyen, sőt nem is érinthette, mert annyira érezte költő fölényét felettük, hanem egyéb lelki bántalom.

Ugyanis eltekintve szülőiért aggódó gondoskodásától semmi sem zavarja élte folyását. Nyugodt életet él s mint látjuk István öccséhez szóló költeményéből. De — meghal Csapó Etelka! Vachott Sándorné 15 éves szőke, kék szemü nővére, kit szeretett a költő. Ezzel elrabolja a sors lelki örömei nagy részét és szinte megtöri a csapás lelkét. E bájos leányka ihlette szerelmi lyráját, mély és tartós nyomot hagyva a költő szivében. Számos költeményben énekelte meg ideálját, kit 1844 őszén megismert s megszeretett és 1845. január 7-én Vachott Sándor barátjával ketten emeltek a koporsóba. A költő fájdalma lesulytó volt. És mily megkapó, midőn sebzett lelkével szerető édes anyjánál keres vigaszt ő, ki édes anyját igyekezett eddig vigasztalni. És ekkor önti a 21 éves költő következő soraiba fájó keservét:

Anyám, anyám.

Anyám, anyám oh
Legjobb s legboldogtalanabb anya!
Nincs hát reményed,
Mit a fösvény való beváltana?

Kiküldözéd, mint
Galambját, Noé, a reményeket:
De tejesülés
Zöld ágával meg egy sem érkezett.

Végső reményed:
Ha majd halálod meg fog hüteni,
Fölmelegitnek
Még egyszer gyermeked hő könnyei.

Szegény anyám te!
Ez a vigasztalás sem jut neked;
Elsirta könnyeit
Szerelmesének sirján gyermeked.

VI.

Petrovicsék Szalk-Szentmártonban.

Időközben Petőfi szülei nincsenek már Duna-Vecsén. 1844 nov. 1-én átköltöztek a nem messze lévő Szalk-Szentmártonba, hol az öreg Petrovics ismét kocsmát és mészárszéket vett árendába. Hol kedvezőbb helyzetbe remél jutni, mint aminőben Duna-Vecsén volt. Ide látogat majd el a költő, itt keresi majd fel szülei körét és itt óhajt vigaszt találni fájdalmas lelkére. Mert Etelka halála miatt lelke egyensulya nagyon megingott. A kritikusok piszkálódásai a szerkesztői gondok és az ifju leányka halála lelkét kimeritették. Felmond Vachottnak, utazni vágyik, hogy gyógyulást találjon. Vachott azonban tudva, mily értéket képviselnek Petőfi versei lapjában, rábirja a költőt, hogy minden versét öt forintjával fizeti, ne szakadjon csak el a Pesti Divatlapoktól. Petőfi át is ad költeményei közül számosakat a szerkesztőnek igy pénzhez jut és 1845 április 1-én megkezdi Felsőmagyarországi utját. Junius 24-ig van távol.

Az ország e részének a megismerése

ujabb és ujabb benyomásokat ad a költőnek. A vidék foglalkoztatja szellemét és az ujabb tapasztalatok feledni, enyhiteni vannak hivatva fájdalmát. A sokféle tapasztalattal visszatért költő csakugyan lázasan fog munkához és megirja utját „Uti jegyzetek“ cimén. Egybe gyüjti ujabb verseit is, melyeket 1844 és 45-ben irt.

Lerándul most gyakran szüleihez, hol költeményei nagy része születik ez évben.

Természetesen ezen alkotások között is találunk olyanokat, melyeknek tárgya szeretett szülei. Ezek közül való egyik bájos költeménye, melyben édes anyja sajnálkozó megjegyzésére, hogy barna kenyeret tud csak fia elé tenni, gyöngédséggel és sok szeretettel felel.

Fekete kenyér.

Miért aggódol, lelkem jó anyám,
Hogy kenyeretek barna e miatt?
Hisz meglehet: ha nincs idehaza,
Tán fehérebb kenyérrel él fiad.

De semmi az! csak add elém, anyám,
Bármilyen barna is az a kenyér.
Itthon sokkal jobb izü én nekem
A fekete, mint máshol a fehér.

„A jó öreg kocsmáros“ c. versében pedig hiven s meghatóan jellemzi édes atyját és vigasztalja mostoha sorsában. Egykori jómodu életüket jelenlegi szegényes helyzetüket pedig élénken tárja elénk.

A jó öreg kocsmáros.

Itt a honnan messze kell utazni, míg az
Ember hegyet láthat, itt a szép alföldön,
Itten élek én most megelégedéssel,
Mert időm vidáman, boldogságban töltöm.
Falu kocsmájában van az én lakásom;
Csendes kocsma ez, csak néha zajlik éjjel.
Egy jó öreg ember benne a kocsmáros . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Van szállásom itten s ennem-innom ingyen,
Soha sem volt ennél jobb gondviselésem.
Az ebédre nem kell senkit is elvárnom,
És mindnyájan várnak én rám, hogyha késem.
Csak egyet sajnálok: az öreg kocsmáros
Összekocczan néha jó feleségével;
No de a mint összekocczan, meg is békül . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Elbeszélünk néha a letünt időkről.
Hejh, régibb idői boldogak valának!
Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt,
Alig tudta számát ökrének, lovának.
Pénzét a hitetlen emberek csalása,
Házát a Dunának habjai vitték el;
Igy szegényült el a jó öreg kocsmáros . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Alkonyuló félben van már élte napja,
S ilyenkor az ember nyugodalmat óhajt,
S ő reá, szegényre, a szerencsétlenség,
Ő reá mostan mért legtöbb gondot és bajt.
Fáradoz napestig, vasárnapja sincsen,
Mindig későn fekszik, mindig idején kel;
Mint sajnálom én e jó öreg kocsmárost . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Biztatom, hogy majd még jóra fordul sorsa;
Ő fejét csóválja, nem hisz a szavamnak.
„Ugy van, ugy“, szól később, „jóra fordul sorsom,

Mert hisz lábaim már a sir szélén vannak."
Én elszomorodva borulok nyakába,
S megfürösztöm arcát szemeim könnyével,
Mert az én atyám e jó öreg kocsmáros . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Petőfi szalk-szentmártoni látogatásai és tartózkodásai fontosak a költőre. Mert azt látjuk, mikor nagyobb munkával van elfoglalva, szüleihez a magányba vonul és ott alkotja szebbnél-szebb alkotásain kivül teredelmesebb müveit is. Szalk-Szentmártonban fogamzanak meg nagy tervei. Eltérnénk a kérdéstől azonban, ha ezekkel foglalkoznánk, elég megjegyeznünk a hatalmasan fejlődő költőről, hogy amint szerét csak ejtheti ott van szülei körében és mint tőle telik, segit is rajtok. Szülei környezete az, melyet boldogságában és keservében felkeres s hol lelke nyugalmat és gyógyulást talál.

Igy sebezve tért meg Szalk-Szentmártonba második keserüségével szivében. Először mikor Etelka meghalt, másodszor mikor szerelmében az első csalódást tapasztalta. Mednyánszky Berta volt ez, gazdag és előkelő család leánya, ki nagyrabecsülte a költőt, de ki érzelmeit nem viszonozta. E szerelem, mely a képzelet játéka volt, csalódással végződött.

Igy talál Petőfi ujra anyja körében vigaszt és lelke erőt nyer pessimistikus elveivel szemben.

Közben pedig sajtó alól kerülnek ki költeményei második füzete Versek II. cimen. Kritika persze ismét sok kellemetlenséget igyekszik számára szerezni, ő azonban dolgozik tovább és remek alkotásokat teremt, főként akkor, mikor a fővárosban sebzett lelke otthon pihenőre talál.

VII.

Petőfi szülei Dömsödön, Pesten majd Cinkotán.

Elérkezik 1846 tavasza, Petrovicsék szalk-szentmártoni bérlete letel. Kisebb bérletet vesznek és Dömsödre költöznek át.

Ide látogat el most Petőfi 1846 májusban Pálffy Alberttel. 20 forinton lakást bérelnek, de kosztra Petrovicsékhoz járnak, melyet mindketten megfizetnek. Itt irja Petőfi „Salgó"-ját is. Juniusban a költőt Pesten találjuk ismét. Emich könyvkiadóval tárgyal összes költeményei, azaz eddig irt valamennyi versei kiadásáról. Közben Petőfi versei német nyelvre forditva is megjelennek.

Augusztus hóban pedig, Szatmármegyében utazva látjuk Obernyik Károly társaságában, hogy Kolozsvárra, az erdélyi országgyülésre menjen.

Ezen ut a költőre döntő befolyásu volt, mert 1846 szeptember 8-án meglátta szerelme eszményképét Szendrey Juliát, Szendrey Ignác jószágigazgató 18 éves leányát.

Igaz szerelmének napja 1846 szeptember 8-ikával felragyog a maga valódi tiszta-

ságában és bearanyozza a költő hátra lévő éveit. Ama pillanattól, hogy Juliát meglátta számitja Petőfi igazi létét, a világ születését. Ime ily fontos befolyásu reája nézve Julia látása. Szabadságszeretetéhez, szülei tiszteletéhez e nappal igazi mély szerelme füződik.

Szerelméért azonban nehéz küzdelmeket kell szenvedni. Julia atyja nem akarja hozzá adni leányát. Igy tér vissza november 20-ikára, szivében Julia képével Pestre, Hatvani (mai Kossuth Lajos) utcai lakására.

Időközben, hogy Petőfi Szatmármegyében járt, ősszel feljöttek szülei Pestre. Kik másfél hónap óta laknak már Erdősor-utca 11. számban, Révész ismerőseiknél. Hogy, hogy kerültek Petrovicsék fel Pestre az bizony szomoru; Dösmödön napról-napra rosszabbul ment a dolguk. Adósságaik szaporodtak és az öreg Petrovics nem birta a mészárszéket fenntartani. Bérlet lejárta előtt igyekezett otthagyni Dömsödött, eladta butorai javarészét a szomszédoknak, eladta azt az öreg kedves nyoszolyát is, melyben Sándor fia született, a megmaradtakat pedig Csillag András kocsijára rakva, feljöttek Pestre. Azonban oly szorult helyzetben voltak már ekkor, hogy az egykori jómódu Petrovics a fuvardijat sem birta kifizetni. Konyhaszereket és egy-két butordarabot ad Csillag Andrásnak, maguk pedig sógorság révén ismert Révészekhez költöznek. Itt laknak hónapokon át, hol a szegény jó

Petrovicsné a házi munkában segitkezik, Petrovics pedig Révésszel, annak rákoskereszturi földjére járogat gazdasági munkában segiteni.

Igy találja Petőfi szeretett szüleit téli időben, mikor a dömsödi adósságok miatt végrehajtani is akarják őket.

Petőfi, hogy szüleit e fájdalomtól megkimélje, mindent elkövet, hogy segitsen rajtok legalább addig, mig véglegesen magához nem veheti őket. Ir tehát gróf Teleky Sándornak, kit szatmári utjában megismert, ki jó barátja lett, kitől 600 forintot kölcsön kér. Ezen összegből pedig 200 forint azonnali küldésére kéri. Tehát 200 forint volt az az összeg, mellyel szülei fölsegitésére égető szüksége volt. Teleky elküldi a kért összeget. Petőfi pedig segit szülein. Az összeg visszafizetésére, mivel a pénzt ajándékul el sem fogadta volna, kötelezi magát Petőfi, hogy minden év végén 200 forintot fog törleszteni. Mely összegek összes költeményei árából tellettek is.

Igy Cinkotára telepiti át Petőfi szüleit s mint bizonyos ez év dec. 25-ike előtt, mert karácsony estéjén, e családi ünnepen, szüleitől, menyasszonyától távol van. Az elhagyatottság érzete borul kedélyére, mivel szülei sorsát szánja, mivel szerelmét ismét szerencsétlennek véli, mint akár az elsőt, vagy másodikat. Tollat vesz tehát kezébe és szive s kedélyében hullámzó érzelmeit versben örökiti meg.

Karácsonkor.

Én hozzám is benézett a karácson,
Tán csak azért, hogy bus orczát is lásson
És rajta egy pár reszkető könyüt.

Menj el, karácson, menj innen sietve,
Hiszen családok ünnepnapja vagy te,
S én magam, egyes-egyedül vagyok.

Meleg szobám e gondolattól elhül,
Miként a jégcsap függ a házereszrül,
Ugy függ szivemről ez a gondolat.

Hejh, be nem igy volt, nem igy néhanapján!
Ez ünnep sokszor be vigan viradt rám,
Apám, anyám és testvérem között!

Oh, a ki együtt látta e családot,
Nem mindennapi boldogságot látott!
Mi boldogok valánk, mert jók valánk.

Embert szerettünk és istent imádtunk;
Akármikor jött a szegény, mi nálunk
Vigasztalást és kenyeret kapott.

Mi lett a dij? rövid jólét multával
Hosszu nagy inség... tenger melyen által
Majd a halálnak révéhez jutunk.

De a szegénység én nekem nem fájna,
Ha jó családom régi lombos fája
Ugy állna még, mint álla hajdanán.

Vész jött e fára, mely azt szétszaggatta;
Egy ág keletre, a másik nyugatra,
S éjszakra a törzs, az öreg szülők.

Lelkem szüléim, édes jó testvérem,
Ha én azt a kort ujólag megérem,
Hol mind a négyünk egy asztalhoz ül!...

Eredj, reménység, menj, maradj magadnak,
Oly kedves vagy, hogy hinnem kell szavadnak,
Ámbár tudom, hogy mindég csak hazudsz . . .

Isten veled, te szép családi élet!
Ki van rám mondva a kemény itélet,
Hogy vágyam üzzön és ne érjen el.

Nem nap vagyok én, föld és hold körében;
Mint vészt jelentő üstökös az égen,
Magányos pályán búsan bujdosom.

VIII.

Petőfi szülei Vácott.

Beköszönt az uj év, az 1847-iki. Mely sok változást tartogatott a költőnek. Első sorban ez év elején szüleit a rövid cinkotai időzés után kedvesebb helyre, Vácra telepiti át. Szoba, konyhás lakást fogad emeletes házban számukra és tehetségéhez képest mindent megtesz, hogy sorscsapások adta keserüséget és szegénységet öreg napjaikban könnyebben elviselni birják. Főként pedig azon van, hogy a Dömsödön másodszor is és ekkor teljesen tönkre ment családdal azon bánkódását feledtesse, melyet ő okozott valaha.

Igy éldegélnek a szegény öregek csöndes békességben. Petőfi pedig serényen dolgozik Pesten. Életének ez évéből két fontos adatot jegyezhetünk fel.

1847 március 15-én megjelennek a 24 éves költő „összes költeményei“ első kiadásban. A 3000 példányt a közönség rohamosan elkapkodja és a „legnépszerübb költő“-vé lesz. Ez volt tavasszal.

A nyarat Juliának, menyasszonyának

szánja. Szatmárban jár. És 1847 szeptember 8-án ősszel, egy évvel később, hogy Juliát meglátta és megszerette, az évforduló napján, oltárhoz vezeti jegyesét. Az erdődi kis kápolnában örök hüséget eszküsznek egymásnak.

Boldog szerelmének napja feltünik ezzel, mely nem szünt meg hátralévő két évén ragyogni felette. Szebbnél-szebb költeményeit ekkor irja Petőfi. Családi tüzhelyet alapitva szerető feleség mellett, szerelmében boldog és megérdemlett napokat él Szendrey Julia oldalán, átélt sok nyomor és küzködések után lelki megnyugvásunk nekünk is, hogy boldogan láthatjuk és elragadtatással olvashatjuk a szerelmi lyra fenséges alkotásait, melyeket ezen idejében irt. Költészetével pedig meghóditotta nemzetét.

Erdődről utja Koltóra volt, hol Teleky Sándor gróf kastélyában tölti házassága első heteit, 1847 szeptember 9-től október 19-ig. Innen Pest-felé tart. Utjukban ellátogat a fiatal pár Kolozsvárra és Aranyékhoz Nagy-Szalontára. November hóban Pestre térnek, a Dohány-utcai otthonukba, melyet Egressy Gábor, Petőfi kérésére vett ki. Utcai emeletes lakást birnak, mely három szobából áll. De csak az egyik nagy szobát használják, mellyel a hálófülke kapcsolatos volt. A másikat a jeles irónak, Jókainak engedte át a költő. A két szoba között lévő kisebbik pedig közös ebédlőül szolgál.

Igy élnek boldogan a fiatalok 1847. év november és december havában, mikor bekköszönt a mozgalmas nagy napokat rejtegető év, az uj esztendő, 1848!

Ekkor érkezik az öreg Petrovics családjáról az a hir, hogy Petőfi anyja beteg. Ez mélyen hat a költőre. Azonnal vonatra ül Sass István, orvos barátjával és meglátogatja szüleit.

Sok aggodalommal szivében, lépi át dr. Sass Istvánnal, az egyszerü, végtelen tiszta kis lakás küszöbét a szerető fiu.

Az öreg Petrovics az asztalnál ül és a lapokból olvas fel feleségének, ki a diván szögletében ülve köhécsel, mikor a vendégek betoppannak. Meglepettve, örömmel fogadják őket.

Petőfi szivszorongva öleli szerető édes anyját, kérdéseivel halmozza el és tudakozódik hogylétéről. A jó anya megnyugtatja fiát, de Petőfi hangulata emelkedetté csak akkor lesz, mikor Sass is ugy nyilatkozik, hogy a betegség nem komoly, gyöngélkedés csupán. S mig Petrovicsné ki-kinéz a konyhába az ebéd után, apa és fiu belemelegednek a beszélgetésbe. Megemlékeznek a multról, beszélnek a jelenről, örömmel tudakozódik az öreg kedves mennyéről kiről lelkesedéssel szól Petőfi. De legmeghatóbbak az öreg Petrovics ama szavai, mikor költő fia ama kérdésére, hogy apai érzése kibékült-e már vele, elérzékenyülve mondja az öreg, megverné az Isten őt, ha a mult keserüségét nem feledte el volna.

Ime a költőnek teljes lelki megnyugvása. Boldog házassága közepett megvan ama tudata, hogy édes anyja nem komolyan beteg, édes atyja lelke pedig teljesen megbékült vele.

Ez magyarázza Petőfi jó kedvét, melyről megemlékezik Sass feljegyzéseiben mikor Vácról hazautaztak. E február táján tett látogatás emlékét azonban Petőfi egy költeménye is őrzi, melyet jó kedvében édes anyja tyúkjáról irt.

Anyám tyúkja.

Ejh mi a kő! tyúk anyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ád!
Hogy fölvitte a kend dolgát!

Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodákol,
S nem verik ki a szobából.

Dehogy verik, dehogy verik!
Mint a galambot etetik,
Válogat a. kendermagban,
A kiskirály sem él jobban.

Ezért aztán, tyúk anyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szükében az anyám.

Morzsa kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled,
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberül szolgáltál.

Ezután is jó légy, Morzsa,
Kedvet ne kapj a tyúkhúsra,
Élj a tyúkkal barátságba' . . .
Anyám egyetlen jószága.

Ezen költeményét 1848 február táján irta és csakhamar vezérszerepet játszik a költő a fővárosban. Ugyanis beköszönt 1848 márciusa, a magyar szabadság hajnalhasadása.

Petőfi a nyilvános szereplés embere lesz. A márciusi nagy napok idejében a Dohány-utcai lakása az, hol ifju feleségével lakik, mely boldog házasságának édes otthona, hol tanácskoznak a magyar sajtó felszabaditásán, Petőfi, Jókai, Vasvári és Bulyovszky. A Dohány-utcai otthonban irja a Talpra magyart és onnan indulnak március 15 reggelén a Pilvax-kávéházba a megbeszélt inditványok végrehajtására.

Szabadságharcunk ezen első fényes diadalában Petőfié lett a vezető szerep. A hős márciusi ifjuságot ő vezette. Az ezután-bekövetkező események forgataga pedig rohamos lépésekben halad előre, magával sodorva a költőt.

Mindazonáltal ezen izgalmas napok közepette sem feletkezik meg gondoskodni Petőfi szülőiről. Felhozatja őket Vácról, hol Petrovicsék 1848 tavaszáig laktak.

IX.

Petőfi magához veszi szüleit.

Vácról feljött Petrovicséknak, a költő ama házban, hol ő lakott, fogad egy külön szobát, szülei részére. Ezóta Petőfi és Petrovicsék közös háztartásban élnek.

Ez év május havában pedig Arany János jön fel Pestre és meglátogatja Petőfiéket. E látogatásról jegyezte fel Arany:

„Ő akkor a Dohány-utcában lakott, elég kényelmes szálláson, hol szülei is vele laktak, ő látta el asztal — s szállással őket. Tisztességes szobája volt a két öregnek külön, Petőfi a leggyöngédebb fiui tisztelettel bánt velök.“

Közben Petőfi összetüz Jókaival, ki mint láttuk, Petőfi lakásának egy szobáját birta. Jókai pünkösd másodnapján (jun. 12) eltávozik onnan. Igy egy szobával rendelkezik Petőfi és oda költözteti szüleit. Igy laknak végre teljesen együtt. 1848. aug. havában a Lövész-utcai lakásban, hova időközben átköltöztek, hasonlóképpen együtt lakik a költő szüleivel és feleségével. Ezen lakás a Lövész-utcában (mai Király Pál-

utca) a Szent István-Társulat épületével volt szemben.

E lakásban azonban mindössze két hónapig vannak együtt szükös viszonyok közepett. Szabadságharcunk izgalmas napjai szétszórják Petőfi családját is. Petőfi, a szabadság lánglelkü dalnoka, honvédtiszt létére megbizatást kap, hogy Erdélybe menjen lelkesiteni és katonákat toborozni. A költő a megbizatást elfogadja annál is inkább, mivel meg neje amugy is készül Erdődre.

Szept. 24-én utrakelnek és bucsut vesznek Petrovicséktól. Ekkor volt a két család rövid idő óta utóljára együtt.

A harci események pedig rohamosan fejlődnek.

X.

A szétszórt család. Petőfi szülei halála.

Petőfi megbizatásával s neje kiséretében Debrecen irányában utazik, majd Erdődre ér. Honnan egyedül Nagy-Bánya irányában Székelyföldre igyekezik jutni. De lehetetlen, kénytelen Erdődre visszatérni, mert az oláhok lázadása miatt az út már el van zárva.

Mig Petőfi igy Erdélyben jár, az ország nyugati felében szep. 29 én megtörtént a sukorói ütközet s a honvédek Wien felé nyomulnak és Pandorfnál szállnak táborba. Közben Petőfi, mint honvédtiszt vissza jő Erdődről kineveztetése miatt és okt. 9-ike után a pandorfi táborba siet ő is. Hol kimondhatatlan lelkesedése közepette, 58 éves atyjával, mint a pesti önkéntes csapat zászlótartójával találkozik. Az öreg Petrovics, mint honvéd, Jellasich ellen részt vett a surokói ütközetben Bruckig tartott csapatával és vissza. S amily büszkék voltak eddig Petőfi szülei fiukra, oly büszke volt és lehetett most a költő saját édes atyjára. A harci riadók igy sorakoztatták őt is, szegény

felesége mellől nyugalmas otthonából a hon védelmére zászlóval kezében. Petőfi, atyja e dicső, lelkes tettét meg is énekelte fiúi szeretettel és büszkeséggel.

A vén zászlótartó.

Fut Bécsfelé Jellacsics, a gyáva,
Seregének seregünk nyomába'.
Megrémülve fut a magyar hadtól;
Magyar hadban egy vén zászlótartó.

Ki az a vén zászlótartó ottan
Olyan tüzes lelki állapotban?
Szemem rajta kevélyen mereng el:
Az én apám az az öreg ember!

Az én apám e vén zászlótartó.
„Vészben a hon!“ elhatott a nagy szó,
Elhatott kórágyához, fülébe,
S mankó helyett zászlót vett kezébe.

Vállait egy kinos élet gondja,
Betegség és ötvennyolc év nyomja,
S ő feledve minden baját, búját,
Ifjak közé hadi bajtársul állt.

S kit eddig az asztaltól az ágyba
Alig-alig birt elvinni lába,
Ellenséget üz mostan serényen
Ifjusága régi erejében

Mi vitte őt háboru zajába?
Hiszen neki nincsen gazdasága,
Mit féltene, mit védnie kéne,
Hogy ne jusson ellenség kezére.

Annyi földet sem mondhat övének,
Melyben egykor koporsója fér meg,

S mégis mégis viszi lobogóját
Azok előtt, kik a hazát óják.

Épp azért ment, mert semmivel sem bir;
Küzd a gazdag, de nem a hazáér',
Védi az a maga gazdaságát...
Csak a szegény szereti hazáját.

Édes apám, én voltam te néked
Ekkoráig a te büszkeséged!
Fordult a sor, megfordult végképen,
Te vagy mostan az én büszkeségem

Érdemes vagy a cserkoszorúra!
Alig várom, hogy lássalak ujra
S megcsókoljam örömtől reszketve
Kezedet, mely a szent zászlót vitte.

És ha többé nem látnálak téged?
Látni fogom fényes dicsőséged;
Könnyem leszen sirodnak harmatja,
S hired a nap, mely azt fölszáritja!

A pándorfi táborból Pestre jő a költő, visszatért dicső atyját édes anyjával a fővárosban időző Orlay gondjaira bizza. A Zöldkert-utcában fogad számukra egy szobát, hol a szabadságharc napjaiban is élnek, maga pedig feleségéhez Erdődre siet vissza. Okt. 18-án már ott is van.

Pesten hagyott öregeiről, amint tőle csak tellett, gondoskodott. Meghagyta Orlaynak, hogy nevében Vörösmartytól kérjen annyi pénzt amennyi csak kell. S gondoskodott arról is, hogy irói tiszteletdijait szülei kapják.

Itt éldegél a két öreg a szabadságharc viharos napjaiban, ide hordatja Petrovicsné

fiának visszamaradt butorait és könyvtárát. Ezen otthonukban veszik azt a boldog hirt, hogy Debrecenben 1848. dec. 15-én unokájuk (Zoltán) született.

Kicsi kis lakásukat nagy öröm tölté meg. Dec. 20-án kapják az értesitést és az öreg Petrovics hosszu levélben irja meg nagyapai boldogságát fiának. Többek közt a következőket: „örömömben hozattam egy itce bort és poharat emeltem, hogy még nekem is lehet unokámról beszélni . . . . . Zoltánnak kardot kell szerezni, mert különös esztendőben született, hogy minden kis gyermek oldalán kardot kell látnunk.“

Kedvesek Petrovicsné szerető sorai is, ki férje leveléhez a következőket csatolja. „Kedves szeretetteim, bocsássatok meg, hogy az öreg annyi bohóságot irt. Nagy öröm lepte meg őtet, hogy megmaradt életök mind Juliskának, mind Zoltánnak. Kivánnék addig élni, mig az ajkaimhoz szoritanám és egy meleg csókkal illetném kedves unokámat.“

Ily öröm érte ime Petrovicsékat szabadságharcunk nagy napjaiban, ez tölté el szivük s lelküket a haza ezernyi baja közepette.

Tehát Petőfi Zoltán születése 1848. dec. havában történt. A beköszöntött 1849. esztendő első hónapjaiban tél időben az az öröm is éri a jó öreg Petrovicsot, hogy láthatta és megcsókolhatta kis unokáját. Ugyanis Pestről ment Debrecenbe proclamációval

Kossuthoz, ki megtudva, hogy ő a jeles költő édes atyja, 300 frtot utalványoztatott számára, melyről Petrovics büszkén emlékezett meg. Mondván: „Kossuthtól kaptam, mert megtudta, hogy én vagyok a Sándor apja.“ És kitüntetése közepette, boldogsággal szivében felkeresi kis unokáját. De ez volt egyszersmind a jó Petrovics és Petőfi utolsó találkozása is.

Visszatérve Pestre, feleségének ragyogó arccal mesél a kis fiuról. De csakhamar gyász köszönt be a csendes Zöldkert-utcai boldogságba, mert az öreg Petrovics typhus beteggé lesz. „S halálos ágyán, mikor már beszélni nem tudott, karjait úgy mozgatta, mintha kis gyermeket ringatna, ezzel akarván tudtára adni anyámnak, hogy a kis unokáról gondolkodik,“ irja később Petőfi a hallottak alapján atyjáról.

1849. márc. 21-én Petrovics pedig meghal. Két nappal elhunyta után, a józsefvárosi temetőben helyezik el nyugalmára evangélikus szertartás szerint. Visszamaradt özvegyet, a költő édes anyját e mély fájdalom és bánat lesujtotta és igen nagyon megtörte. Nem is élte soká tul elvesztett szeretett férjét. A magára maradt özvegy ekkor ismét Révészékhez költözik az Erdősor utcába.

Petőfi, pedig a szabadságharc véres napjaiban, mint segédtiszt ott küzd Bem oldalán Erdélyben. Bátorsága, vitézsége (Szász-Szebennél) és eszméi által nagy szolgálatot téve a hazának, nem is sejtve, mily

kimondhatatlan csapás és gyász érte azóta.

1849. május elsején értesül Petőfi, atyja elhunytáról és felsiet Pestre az erdélyi harctérről. Máj. 9-én Pestre ér, vigasztalón öleli megtört édes anyját és saját szive is facsarodik a szomoru viszontlátáskor.

Pesten pedig ekkor folynak nagyban a hadmüveletek, Budavár visszafoglalásáért. Petőfi, a budai oldalra megy Görgeynek, Bem üzenetét vive. És Svábhegyen tartózkodik ifju nejével, mig a pesti oldalon Petrovicsné közben hirtelen megbetegedik.

Budavár ostroma pedig folyik nagyban. Az örökös ágyúzás elhallatszik a beteg asszony lakására is, aki anyai aggodalmai közepette fiaiért, nagy betegen fekszik.

Révész Zsófika, ott szorgoskodik az öreg asszony körül, kit kérve-kér Petrovicsné, hogy vitessék őt a pincébe, mert rémüldözik a borzasztó ágyúzás miatt. A beteg asszony állapota óráról-órára rosszabbodik. Utolsó kérése, hogy fiait, vagy legalább is Sándort lássa. Hivják el sürgősen. Petőfi az osromló sereg közelében van, öccse István pedig mint katona ott küzd a honvédek soraiban Buda visszafoglalásáért.

Igy hal meg a jó anya 1849. máj. 17-én. Fiai közül egy sem lehetett halálos óráján jelen. A végtelen jóságu özvegy, Sándor fia nevével ajkán, hunyja le örökre szemeit, utolsó pillanatában is gyermekeit szeretve és értük aggódva. Utolsó fájdalmába még az is ve-

gyül, hogy szeretett unokáját életében nem láthatta.

A gyászhirt, a kis Révész Zsófika egy szolga kiséretében indul megvinni Petőfinek. Csónakon kelnek át a Dunán és a Gellérthegy közelében szállnak partra, hol az ostrommüveletekkel foglalatoskodó tisztek csodálva kérdik a kis leányt, mi járatban kelt át a Dunán.

„— Tessék megmondani, — szólt Zsófi a tisztekhez, — hogy Petőfi Sándor bácsi hol van?

— És miért keresi a Petőfi Sándor bácsit?

— Mert meghalt a mamája . . .

Az egyik tiszt rögtön a kezénél fogta a leányt s Petőfihez érve, igy szólt:

— Sándor, rossz hirt hoz ez a kis leány! Petőfi elsápadt, magához ölelte Zsófit és biztatta, hogy mondja csak bátran: mi történt?

— Sándor bácsi ne tessék megijedni — a mama meghalt . . .

Petőfi e szavak hallatára egész testében megremegett. Összekulcsolt kézzel járt-kelt ide-oda:

— Meghalt . . . Nagy Isten! . . . Oda vagyok! — sóhajtotta fájdalmában. — Nincs többé anyám! . . .“ [1]

Petőfi, első fájdalmából hogy kissé magához tért, azonnal átjön édes anyja holt

[1] Kéry Gyula: Friss nyomon. Petőfi könyvtár. I. k. 97. l.

teteméhez, megjön csakhamar István öccse is az őrjáratról, hogy ráboruljanak a drága halottra. Petőfi sir mint egy gyermek, majd levág édes anyja hajából egy fürtöt és emlékül vesz a szemfödélből egy darabot.

Majd mély fájdalommal szivükben, megtörten kisérik, Petőfi és felesége meg Révészék a jó anyát utolsó útjára és elhantolják férje mellé. Istvánnak pedig e napon már ismét szolgálatban kellett lennie; nem lehetett jelen.

Petőfi pedig vörös márványkövet állittat szülei sirjára e felirattal:

„A legszeretettebb Atya s a legszeretettebb Anya.“

A neveket azért nem vésette a kőre, hogy poraikban szülei nyugalmát szét ne dulja az ellenség haragja.

„Elég, ha mi tudjuk, kik nyugosznak ott,“ mondá öccsének. A jó anya temetését megelőzőleg fájdalmában Arany Jánosnak pedig a következőket irja: „Oly csapások érnek, melyek megsemisitenének, ha csupán fiu volnék s nem férj és apa is. Alig egy hete, hogy megtudtam apám halálát, s holnap anyámat temetjük el, azt az anyát, kinél jobbat soha sem teremtett az Isten, s kit én ugy szerettem, mint soha anyát nem szeretett senki.“

A legszebb emléket azonban költészete állitotta, mikor szeretve tisztelt atyja és végtelenül imádott édes anyja emlékére következő költeményét irta:

Szüleim halálára.

Végre megtörtént a
Rég várt viszontlátás!
Nincs köszönet benne,
Nincsen isten áldás.

Láttam jó atyámat . . . vagy csak koporsóját,
Annak sem látszott ki csak az egyik széle,
Ezt is akkor láttam kinn a temetőben,
Mikor jó anyámat tettük le melléje.

Sem atyám sem anyám
Nincs többé, nem is lesz,
Kiket szorithatnék
Dobogó keblemhez,
A kiknek csókolnám még lábok nyomát is,
Mert engemet szivök vérén neveltek fel,
Mert körülöveztek, mint a földet a nap
Lángoló sugári, szent szeretetökkel!

Oh atyám, oh anyám,
Miért távozátok?
Tudom, hogy áldás a
Sir nyugalma rátok,
De mi nektek áldás, az átok én nékem,
Melytül szegény szivem csakhogy nem reped meg!
Ha igy bántok velem, ti kik szerettetek,
Mit várjak azoktul, a kik nem szeretnek?

Itthagytak, elmentek,
Nem is jönek vissza!
Omló könnyeimet
Sirjok halma issza,
Folyjatok, könnyeim, folyj, te forró patak,
Szivárogj le hideg orcáikra halkan,
Hadd tudják meg rólad: árva gyermeköknek
Elhagyott lelkén mily égő fájdalom van!

De nem, de nem inkább
Eltávozom innen,
Hogysem könnyem árja

Hozzátok lemenjen;
Mentsen isten tőle! . . . édes jó szülőim
Hogyha megéreznék fiuknak keservét,
Szerető szivök a sirban sem pihenne,
Egy bú lenne nékik a hosszu öröklét.

Isten veletek hát . . . .
Csak egyszer még, egyszer
Ölelkezem össze
Sirkereszteletekkel . . . .
Olyan a kétága, mint két ölelő kar,
Mintha apám s anyám nyujtaná ki karját . . .
Tán fölemelkedtek halotti ágyokból,
Fiokat még egyszer ölelni akarják!

És két hónappal később, hogy a költő anyját is elhelyezték a temető csendjében örök nyugalomra, 1849. jul. 31-én elsöpri örökre a nagy vihar, Segesvárnál vivott ütközetben azt a szivet is, kitől szülőket tisztelni és szeretni mindnyájan tanulhatunk!

* * *

Azóta sok-sok év múlott el . . . . a nemzeti tisztelet és kegyelet pedig a Kerepesi-temetőben 1908. okt. 24-én egy uj, kettős diszsirhelyben helyezte el, az öreg Petrovics és felesége, Szendrey Julia és fia tetemét örök nyugalomra.

Ekkor találkoztak ismét! Egyedül a szerető fiu, a férj, az apa nincs még közöttük. És azóta — visszavárják a költőt . . .

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNELMI INTÉZET SZEGED

Tartalom.

Lap

Előszó 3

Bevezetés: Petőfi költeményeinek hatása külföldön és hazánkban 4

Petőfi és szülei: 13

I. A jómódu Petrovics-család 16

II. A család tönkrejutása 26

III. Petrovics haragja és megbékülése 29

IV. Petrovics ujabb haragja és másodszori megbékülése 41

V. A kiengesztelt család 53

VI. Petrovicsék Szalk-Szentmártonban 63

VII. Petőfi szülői Dömsödön, Pesten majd Cinkotán 68

VIII. Petőfi szülei Vácott 73

IX. Petőfi magához veszi szüleit 78

X. A szétszórt család. — Petőfi szülei halála 80